

Михайло Сушко

ЧИ ВАМ ЗАЧАСНИЧИТЬ?

Сатира і гумор

**Чернівів
Видавець Лозовий В.М.
2011**

**УДК 821.161.2-225 ББК
84(4УКР=УКР)63-57 С 91**

Сушко М.Ф.

**С 91 Чи вам зачасничить? Сатира і гумор. - Чернігів: Видавець Лозовий В.М.,
2011. - 104 с. : 8 с. ил.**

ІВК 978-966-2482-86-7

До книжечки ввійшли розповіді ліричного героя оповідань Олексія Бальми, окремі епізоди з яких ідентичні пригодам автора.

ІВК 978-966-2482-86-7

© Сушко М.Ф., 2011

ПЕРЕДМОВА

Найчастіше буває так, що гумористи немов би одягають маску серйозності. То не гуморист, коли він читає зі сцени свій твір, сам регоче, а публіка мовчить.

Михайло Сушко - повна протилежність такому авторові.

Зовні він дуже серйозний, навіть суворий, а, слухаючи його гуморески, люди животи рвуть.

Та і взагалі раніше я вважав, що він як заступник голови Деснянського райвиконкому, заступник голови міськвиконкому, заступник начальника облуправління екології аж надто суворий, та, ознайомившись із рукописом книги "Чи вам зачасничить?", побачив, що за серйозністю і суворістю ховається веселий і добродушний чоловік.

За цим проглядає передусім людина щиро закохана в наш прекрасний грішний світ, перейнята прагненням зробити його кращим, щасливішим.

Людина, у серці якої сама любов. Ця любов вибрунькувала-ся одразу після того, коли корінний поліщук підвівся з колиски і ступив перші кроки.

З якою любов'ю він змальовує природу рідної Коропщини, неповторні пейзажі, характери земляків. Навіть в трагікомічних епізодах, як, наприклад, мандрівка Іхтіандра в конопляній пастці, що всерйоз загрожувала життю, проглядає лагідна усмішка оповідача.

Такими барвами перейняті й гуморески "Підпасич", "Танцювала-дріботіла", "Накукарікав", "Я ж вам не хлюпик", "На Снові".

Особливе місце посідає в книзі розширена розповідь про те, як дідусь лікував катаракту. Тут й іронічно-сатиричне зображення об'єкта нашої медицини з добре знайомими нам картинами лікарняного життя.

Михайло Сушко -----

Тут і незламність українського характеру, який звик переборювати найнепередбачуваніші ситуації, знаходити вихід і, зрештою, долати будь-які перешкоди.

Кожна сторінка оповідей Олексія Бальми світиться народним гумором і вірою в перемогу над злом.

Оптимізм і життєствердність Сушкової прози настроює читача на життєлюбний тон, викликає животворчу усмішку.

Вибачимо авторові деяку надмірність у зловживанні сороміцької лексики, але що то за українець без солоного слова, без отого баби Горпини зачасничення (і треба ж таке слівце відкопати в народі). Це теж дуже позитивна риса у творчості Сушка, яка вся пронизана народним духом, яка переносить нас у атмосферу первісної думки непідпудреного слова.

Звичайно, і на сонці є плями, але воно продовжує світити, зігрівати наші душі. Так і Сушкова творчість несе тепло, щирість, закоханість у життя таке, яким воно є.

Побажасмо сивочолому дебютантові молодості, творчого натхнення і подальших злетів у небі українського гумору.

**Станіслав Реп'ях, лауреат семи
літературних премій, заслужений працівник
культури України**

ІХТІАНДР-ГОЛОЦЮЦЬОК

Їй-Богу не був, хоч трісни, Олексій Бальма байструком. Вірте не вірте, але не був. В його дитячій пам'яті закарбувався спогад, як баба Улита крізь сльози наказувала: "Дивись, внучку, останній раз на свого татуся!" Було це десь зразу після закінчення війни. Потім казали, що він помер від ран.

Саме тому, коли його так прозивали брати Кавунчуки, він кидався тигром у бійку, гамселив тим, що попадало під руку, і хоч вони були трохи старшими і міцнішими статурою, але подряпані і покусані першими покидали поле бою. Одного разу менший Кавунчук лишився півуха, і дражнилки "психованого" припинились.

Окрім того Олексій згуртував ватагу однолітків тим, що знав багато казок і притч, а іноді був їх вигадником.

- Ну і придумок, - казали малюки, зазираючи йому до рота.

А читати і писати його навчила бабуся ще до школи. Друкованих джерел у хуторі в ті часи майже не було і паперу для творчості теж. Перебивався відходами від мужицьких самокруток, а писав лише на воротях крейдою, бо тини в більшості хуторян були з верболозу і ліщини. Писав про всяке, але без матів, бо за таке міг заробити від матусі по губах або простояти голими коліньми години дві на гречці. Інколи за глечик молока чи відерце картоплі писав прохання вдовам, які чекали на повернення своїх чоловіків чи синів із війни.

Місцеві бабусі, уздрівши його, хрестилися і казали: - І в кого воно таке малохольне вдалося. Точно тобі вишкребок, розбишака і нехристь.

А ще подейкували, що дідові Ночвію піском очі засипав саме він, коли з ватагою нальотчиків крав в його саду яблука чи груші. Його шпана, нагледівши ще здалеку діда з костуром, майнула в розсипну і шугонула через тин, а Олексій причаївся майже біля верхівки густелезної груші, сподіваючись, що цього разу пронесе.

----- *Чи вам зачасничить?*

Не пронесло. Дід хоч і підсліпуватий, але силуєт крадія на дереві примітив:

- А чий ти є вишкурок? А ну злазь, шибенику, з дерева! Ось я тобі накостилю, шукура барабанна, і грушок, і яблучок по ребрах так, що не захочеш їх до другого пришестья!

І тоді крадій розв'язав колоші своїх полотняних шароварів і сипонув униз заготовленим раніше піском. Доки дід Ночвій протирав запорошені очі, ласун на чуже добро з запазухою груш шубовснув з дерева і був такий.

Іншим разом він відволікав увагу діда-сторожа, сховавшись у бур'янах, від навали своїх поплічників на колгоспний баштан. А малеча, як татарва, атакувала баштан з іншої сторони. Тоді Олексію не пощастило, і дід таки всадив з берданки заряд солі. Довелося тиждень відмочувати м'яке місце, сидючи над відром із водою. Втішало лише те, що він щоденно одержував ясак у вигляді кавуна від ненажерливої братії.

Було і таке, що під його верховодством украй залякали доярок, які поверталися з ферми після вечірнього доїння мимо хутірського кладовища. Поміж темними хрестами раз по раз спалахували світлими очима і вишкіреними зубами якісь потвори, схожі на мерців. Тоді навіть гадки ніхто не мав, що то блимали каганці у вичинених від насіння гарбузах з відповідними прорізами.

Мало не прокляла Олексія і баба Настя після того, як скупалася у канаві з назвою Бродок, якого штурмувала на підпиляних шибеником вільхових воринах, ідучи з лісу з кошиком лисичок.

Подібні витівки траплялися двічі чи тричі кожного місяця.

- Щоб ти сказився, бешкетнику, - нарікала тітка Харитина - це ж ти, нечупаре, осідлав задом на перед мою козу Машу і, тримаючись за хвоста, скакав як оглашений, доки вона зовсім не вгомонилась.

- Чи в тебе немає клепки в голові? - запитувала сусідка за те,

Михайло Сушко -----

що він тренував її гусака Никодима танцювати лезгинку, нагодувавши його пом'ятим хлібом, замоченим у самогоні.

- А взимку у маминих чоботях і драній куфайці він забрався по засипаній снігом хаті одинокої Мотрі до самого димаря і спускався на саморобних grindжолах. Добре, що зашерхла від морозу після відлиги шерінь не дала провалитися солом'яній покрівлі.

І все йому миналося. Полають, полають, та що напишеш, - безбатченко.

З Олексієм водилися і дівчатка з їхнього кутка, якими верховодила довготелеса Олена Засядько, що вже закінчила три класи початкової школи. Малечу "знахабнілий предводитель" навчав улітку ліпити пасочки і пічурки з піску. Зариваєш у вологий пісок власну ногу, добряче прихлопуєш, дуже обережно витягуєш і одержуєш за бажанням погрібець або пічку. Юні господині начиняли їх різними продуктами з жолудів, ягід пасльону, крушини і кришених ракушками груш дичок. Гралися і у сімейні стосунки, де Олексій був за батька, а за матір - Олена. Придумав він і гру у фельдшера та пацієток. З метою медогляду задирав по-черзі дівчаткам спідниці і шляхом порівняння вивчав еволюційні зміни стану жінки, як виду за Дарвіном, про якого десь вичитав у потріпаному залишку книжки без палітурок. У полуденну спеку всі дітлахи годинами бовталися у Курушчиній копанці. Ще до війни старий Курушка вибрав глину для будівництва омшаника із саману для зберігання взимку бджіл.

Копанка вийшла овальною, метрів на п'ятнадцять вздовж і до десяти впоперек. Вона щорічно заповнювалась талою водою і сягала дорослому чоловікові по шию, а малим голопупенкам ввижалась морем-озером. Вода у копанці була весь час холодною, бо ж і підземне джерело десь пробилося.

Купалися всі, незалежно від віку і статі, голяком. На березі купую валялися полотняні штанці з однією шлейкою через плече хло-п'юків і такі ж дівочі сукні, пошиті як мішки з двома прорізами для

----- *Чи вам зачасничить?*

рук і однією для голови. В суху погоду вони були дівчаткам трохи вище колін, а після дощу витягалися аж до щиколоток.

Малеча заходила у воду майже до пупа, а потім рачкувала до берега, доки не заривалася носом у глину.

Після дрижаків і гусячої шкіри з посинілими носами, трохи погрівшись на сонечку, вони плескалися знову.

Олексій з самого початку навчився пірнати. Спочатку понад берегом, а потім упоперек копанки. Розганявся ще з берега, складав руки човником, пірнав і, відштовхуючись однією ногою від дна та загрибаючи, як жаба, руками, плазував, доки голова не виринала над водою біля протилежного берега. В подальшому проклав підводний курс і вздовж копанки, а триматись на поверхні так і не навчився. Ноги тягнули на дно, він барахтався, хльобав скаламучену глиною воду і рачкував по дну до берега.

Одного разу, як тритон, він випірнув з протилежної сторони, розплющив очі і побачив над собою Олену, яка стояла по коліна у воді, розставивши ноги. Покліпавши своїми баньками, він побачив на лобку Олени ледь примітний кущик, а перевівши погляд вище - два ледь окреслені горбочки.

- Ціця, ціця, пуп і киця, - заволав, дражнячи Олену. Потім схопив її мішка-сукню і дременув голяком на вербу.

Олена почервоніла, прикрила лівою рукою свою зовсім юну цноту, а правою почала жбурляти каменюччя на кривдника: - Віддай сукню, голоцюцьок безхвостий!

Задирака на вербі не вгавав:

- Ціця, ціця . . . , - доки інші голоцюцьки не повилазили із води і зайшлися реготом.

Олена залилась слізьми, але, нарешті, таки добряче втелющила каменюкою в пустуна, і її сукня скотилася до ніг.

З копанки до хат першою ішла заревана Олена, а за нею, накульгуючи, чвалав у чому мати народила Олексій, тягнучи за одну колошу мокру штанину. То Олена в пориві помсти закинула їх з каме-

Михайло Сушко -----

нюкою в кишені на середину копанки. "Ниряльщик" ледве-ледве їх знайшов на дні, а тепер шльопав за Оленою і ревів як бугай з підбитим червоним оком.

Якось місцеві парубки зібралися поїхати однокінним возом скупатися в озері Підкова, у заплаві Сейму, біля села Дробці. З собою хлопці прихопили декілька підлітків, а серед них і Олексія та Олену Засядько. По дорозі парубки видуддили пляшку самогону, а на березі озера поскидали штани і з криком: - Біла мене мати, може мало біла... - кинулись у воду і попливли на протилежний берег на лужок. За ними подались і підлітки, які навчились плавати.

На той час добряче плавала й Олена, але купатися голяком уже соромилась, а якихось плавок чи трусів у ті часи в селах не водилось. І вона залишилася сторожувати воза і хомута з посторонками і віжками.

Олексій спутав кобилу і відпустив пастися, а сам усівся на бережку і почав розглядати озеро, на яке потрапив уперше. Озеро підковою тягнулося далеко за поворот, а в ширину місцями сягало метрів двадцять п'ять. З протилежного берега воно заросло лататтям і осокою.

- Мабуть, там уже не дуже глибоко, - подумав Олексій, - а подолати якісь двадцять метрів для мене уже не проблема. У копанці натренувався добряче. Спробую як і там форсувати по дну. Скинув штанці, добряче розбігся по моріжку і гепнувся у водойму.

Виконуючи засвоєні маніпуляції підводного плавання, почав свої поштовхи лівою ногою об дно, але скоро відчув, що дно стало грузьким, не відштовхнешся. Всю увагу зосередив на жаб'ячій технології руками, чекаючи на міліну протилежного берега. Скоро в легенях стало не вистачати повітря, але дно потвердішало, і він відштовхнувся ввєрх. Виринувши, розплющив очі й побачив, що він лише на середині озера. Вирішив повернутись назад до берега. Опустившись на дно, знову продовжив свої маніпуляції, але берега не було. Коли запас повітря вже вичерпався, знову сплив на поверхню

----- *Чи вам зачасничить?*

і знову виявився на середині озера, бо ж під водою втратив орієнтир і вшкварив вздовж озера.

На третю спробу дістатись якогось берега сил було вже не достатньо. Проте парубки десь загулялися у духмяних лугових травах, і на допомогу було чекати безперспективно. На третій раз випурхнув метрів за три від свого берега, але теж на глибині й запанікував. Ковтнув водиці, і знову ноги потягнули на дно. Остання спроба відштовхнутися в сторону берега закінчилась тим, що він побачив небо над головою уже метрів за п'ять від берега і тоді він, захлинаючись, закричав: "Ой, людоньки, рятуйте мене грішного!"

Розплющив очі вже на березі, коли Олена через коліно відкачувала з нього воду: - Оклигав голоцюцьок . . ? Іхтіандр задрипаний!

З тих пір він Олену не дражнив, чого не дїждався з її сторони. А свою подвійну кличку почув ще раз і повністю заслужено.

Ось як це було. Олексій вже навчався у Конотопському технікумі промислового і цивільного будівництва і після третього курсу і виробничої практики прибув додому на літні канікули. На той час він вже вважав себе справжнім парубком, а дівчат у їхньому хуторі не виявилось. Одні пропадали на косовиці з виїздом на два тижні, а інші працювали доярками в літньому таборі великої рогатої худоби на лузі.

Олексій вициганив у заможного односельця, відомого жмота і гнобителя дамського трофейного велосипеда в оренду на цілий день із зобов'язанням відпрацювати на поденщині за першим покликом орендодавця. Підкачавши задне колесо, майнув до літнього табору, який розташувався біля чарівного озера під назвою Топило. Звідки пішла та назва, ніхто не знав, хоч за останні десятиліття чуток про якихось утоплеників не було. Озеро було достатньо глибоким, з чистою і прозорою водою. Кажуть, що раніше воно належало місцевому куркулю Гуцалу і він використовував його для різних господарських потреб.

Михайло Сушко -----

У таборі закінчилось обіднє доїння, і повні бідони чекали на молочаря.

Олексій хвацько злетів перед доярками з позиченого велосипеда і, задерши носа, пройшовся перед їхніми очима у саморобних бананах із білого колєнкору, білих брезентових капцях, намащених для форсу зубним порошком, і трішки вилялялому матроському тільнику. Цей ексклюзив він вициганив у однокашника за курсову роботу з нарисної геометрії. Трохи повикаблучувався перед завороженими глядачками. Все-таки студент, не те, що хуторські парубки з нечесаними чупринами.

Плавати на той час він навчився як риба. Спочатку у Конотопському Єзучі, а потім і в Сеймі. Міг кролем і навзамашки, пірнав з відкритими під водою очима на значні відстані, міг як колода без жодного поруху годинами лежати догори на поверхні води на подив і захоплення міських баришень.

Покрасуватися перед хуторськими вертихвістками вирішив і цього разу. Неквапливо скинув одіж, окрім трусів у смужку, акуратно склав на багажнику припаркованого до ворин кошари веліка, повісив на руля за шнурки капці, пограв біцепсами, щосили розбігся і шугонув із кручі.

Під водою плив довго, доки вона не стала крижаною, аж мурашки побігли за спиною. Розплющив очі, а у воді темно, як у погребі. Вирішив спливати на поверхню, але раптом потилицею уткнувся у якусь драглисту перешкоду. Вирішив плисти далі. Повітря в легенях майже не залишилося, але попереду замерехтіло світло. Залишаючи за собою бульбашки повітря, чимдуж замолотив руками і ногами і через мить розглядив над головою світлу пляму.

Уже захлинаючись сплив на поверхню, а дістатись берега забракло сил. По-собачи загамселив по воді, бо ноги засудомило і вони тягнули у небуття. З бульками з рота вирвалось якесь клекотіння про допомогу.

----- *Чи вам зачасничить?*

З берега ще раніше, помітивши негаразди з плавцем, навзамаш- ку летіла Олена не скидаючи сукні.

Схопила за чуба, перекинулась догори і правицею бурхливо загребла до берега. Біля самого берега, коли голова утопаючого вже опинилась на моріжку, Олена видихнула: "І чого тебе, дурню, туди понесло. Іхтіандр недоношений... Голоцюцьок... Де ти взявся на мою голівоньку," - і цьомкнула у посинілого носа.

Тільки потім старожили розповіли про те, що раніше в цьому озері куркуль Гуцал замочував коноплі. Однієї осені раніше стукнули морози, коноплі прихватило кригою. До весни вони набрякли і притопились. Ось такий суцільний прошарок з окремими прогалинами і блукав озером на півводи то піднімаючись чи опускаючись не виходячи на поверхню. Саме в таку пастку потрапив наш Іхтіандр-само- учка?

Лютий 2005 року

ТАНЦЮВАЛА-ДРІБОТІЛА

Найперша свідома згадка про наш хутірець Веселий, розповідав Олексій Бальма, була така: "Мене гойдають у колисці і я чую, як поскрипує прибитий до сволока дубовий сук. Зажмурююсь. Боюся, що сук от-от відірветься і я полечу у безодню. Навпроти на стіні висить балалайка, і мені ввижається, що вона теж гойдається."

Балалайку ніхто і ніколи не чіпав. Лише татусь, коли виникала суперечка з матусею, знімав балалайку зі стінки і, задерши голову, гучно підспівував: "Тинини, тинини, не солонії блини". Мати реготала: - Та тобі ведмідь наступив, не тільки на ліве, а також і на праве вухо. І сварка стихала.

Коли я трохи підріс, татусь розкрив мені таємницю про те, що

Михайло Сушко -----

коли матуся була ще дівкою, то кожного вечора награвала: "Вийду я на реченьку, стану та й стою..."

- Мабуть, коли достоялась, так і покинула грати, - подумав я.

Якось і я побринчав. Не виходить "Реченька". Батька вже не стало і допомогти нікому. Розповів нашому сусідові, хоч він скупердяй і гнобитель.

- Нада обов'язательно супроводженіє частушками, - ізрік сусіда, - я от починаю плести тин із ліщини, тож приходь і допомагай, я лозину - ти лозину. За кожду тобою вплетену я навчу тебе частушечку, і дело на балалайці пойдьоть як по маслу.

Погодився. Вплітаю першу лозину і нагадую наставнику, що мати награвала: "Реченьку."

- Знаю таку, - каже. - Запам'ятовуй: "Вийду я реченьку, дівчата ідуть, по-собачи гавкають, лапами гребуть". Доки я впорався з ту-железною ліщиною проміж дванадцяти кілків, наставник повторив текст знаменитої частівки три чи чотири рази і я його запам'ятав.

На другій лозині експлуататор уже заспівав: "Танцювала-дріботіла, доки жопа не впотіла.". І поїхало: як лозина, так і частушка, як лозина, так і частушка: - "Ой, дівчата, я ваш дядько, ви племінниці мої, тож приходьте у неділю чухать ядра мої."

Доки звели тин, а сусіда захотів щоб він був вищий від нашого хліва (мабуть щось приховував від людського ока, жмот), я знав уже всі частівки з репертуару народного перебенді й гнобителя.

Почав бренчати. Без нот. По складах лепечу частівку і нажи- маю на лади балалайки "реченьку".

- Що ото ти, дурне, верзеш. Геть з моїх очей! - каже мати. Добре, хоч не відлупцювала.

Перебрався у хлів, що над вулицею. Він теж плетений з ліщини. Раніше через нього я витріщав баньки на доярок, які чимчикували на ферму або з неї. Інколи через щілини крутив дулі сусідці, бо казали, що вона відьма. Я її бачу, а вона мене ні, бо в хліві темрява. Крутив не боячись. Але одного разу проходив мимо неї на вулиці,

----- *Чи вам зачасничить?*

вона і каже: - Що це ти, невмивако, крутиш мені дулі в кармані? - Точно відьма, - впевнився і якщо вже крутив, то тільки за спиною.

Так от сиджу у хліві на свинячому кориті і награв: "Ой гоп гопака, чорна задниця в бика...". Дивлюсь, на вулиці зупинилась одна доярка, дві. аж доки не зібралася чортова дюжина, а може й більше.

А я продовжую:

- Всім давала, всім давала,
у городі, у маку,
не подумайте що-небудь,
а те, що треба мужику!

- Ти диви, таке мале, безтолкове, а співає ж як, аж заливається!

Коли настав час іти у перший клас, я вже класично награвав польку і карапет, падіспан і Марсельезу, гопака і вальс "На сопках Маньчжурії", періщив "Бариню":

- Бариня, бариня, судариня бариня,
Бариня баринюха, сама пукне сама нюха.

Проте, якщо мій рот закривався, то і струни одночасно замовкали. Такий от склався тандем.

Балалайка була однісінька на весь хутір у сто двадцять дворів. Бувало і старенькі бабусі зберуться у свято на лавочці і просять:

- Зіграй нам, шибенику, що-небудь скромненьке для душі. Для них я розучив три чи чотири старовинні пісні, які чув на храмові свята: "Свіча горить, свіча палає, а я сиджу над головою." або: "Над озером чаечка в'ється і негде бедняжке присеєсть..." чи: "На поленьях смола, як сльоза.". Витягую з надривом про те, що до смерті бідного солдата залишилось лише "чєтьїре часа", і такий сум у моєму серці, аж плакати хочеться. А старенькі сидять отакєчки кружечком навколо мене і ридма ридають, аж тіпаються, та краєчком хусток витирають заплакані очі.

Інколи співав дідам. Вони обтєсують колоди для колгоспного свинарника, а я забренчу і заводжу: "По диким степам Забайкалля"

Михайло Сушко -----

або: "Бежал бродяга з Сахаліну..чи: "А в степу глухим замерзав ямщик..Заслухаються старенькі теслярі, покидають сокири, посихляють сиві голови і слухають, доки не застукає завфермою:

- А ну, згинь, отроддя бісове, без свинарника кнур може до смерті затрахати всіх свиноматок. Щоб я тебе більше тут не бачив, сучий сину. Своїми прибаутками тільки тормозиш будівництво.

А вечорниці зимою дівчата гуляли по хатах. По черзі. Трохи вишивали при гасовій лампі-восьмилінійці, а як гасу не було, то при лампадці на рижівій олії чи при воскових свічках.

Гуляли у підкидного чи ворожили перед дзеркалом або на картах. Танцювали лише під власні частушки або барабанили на заслінці від російської пічки. Інших музик не було.

Підстаркуватий парубок Оверко Бабій грав на гармошці з переборами обома руками і навстоячки, і сидячи чи навприсядки. Але грав лише на весіллях, родинах і вхідчинах. А вечорами зі своєю "хромкою" та бубеном ходив на інші хутори до "чужих дівчат". За ним ув'язувалась і вся зграя "нашинських".

Якось обділені увагою безприданниці підкотилися до моєї неньки:
- Тітонько, хай Ваш Альошка нам пограє на балалайці, бо скоро і танцювати розучимось.

- Та воно ж зовсім мале, ще соплі під носом висять і молоко материне на губах не обсохло, та й на ноги в нього нічого немає. До вітру бігає у моїх латаних-перелатаних чоботях.

Приходили декілька разів і гуртом, і поодинці, аж якось принесли новісінькі гумові чобітки: такі гарні, аж вилискують:

- Купили ось Олексійчику у складчину, хай нам пограє.

Зовсім розчулили мою стареньку:

- Хрін з ним, хай пограє.

І ось я у маминій куфайці і новеньких чобітках порипую по накатаній сніговій стежині. Балалайка за плечима в полотняній торбі. Доки добіг до Горпининої хати (там сьогодні гуляють), пучки на обох ногах затверділи і пожовкли, ледь-ледь дівчата одхукали.

----- *Чи вам зачасничить?*

- Давай, Альшо, краков'ячка нам вперіщи, дуже ми його танцювати полюбаємо.

Вперіщив: - Краков'яче, краков'яче, у штанях твоїх гаряче...

Прийшлося періщити весь вечір. Майже з усього репертуару знатока народного фольклору, хутірського глитая і гнобителя:

На базарі на возу
дід наярював козу:
- Ти лежи, лежи коза,
доки вилезуть глаза.

Вишивання і гадання в той вечір не було. Пилюка в хаті стояла стовпом, аж очі виїдало. Підлоги в селі помазані жовтою глиною, з червонуватим обідком по периметру.

Додому прибіг біля третьої ночі. При повному місяці. Не блукав. Нічого не відморозив. Снилися лісові мавки, русалки і відьма. Витанцьовувала. Схожа на сусідку.

Про те, як я парубкував, похвалився дружку Грицьку. Він на рік чи півтора за мене молодший.

- Мені теж хочеться, - сказав.

Наступного разу кореша взяв із собою. Він у батькових валянцях. Кучугури снігу намело добрячі. До половини шляху він доповз, а потім я ніс його за спиною "опалейки". Однією рукою він вчепився мені за шию, а другою тримав балалайку. Ледве допер до баби Г алашки. Цього разу там гуляли.

Спочатку посідали у підкидного на висадку. Граємо. Грицько навпроти мене, на покуті. Під божницею. Бачу, Микола-Угодник чогось насупився і цілить пучкою на Грицька. Враз Дуня з Нахалов-ки дмухонула у восьмилінійку, і стало темно, як у негра в попі. Чую, Грицько щось мимрить через зуби, наче хтось його душить подушкою. Знову спалахнула восьмилінійка.

Перше, що я бачу, Микола-Угодник лукаво посміхається, а мого кореша Грицька на покуті немає.

Михайло Сушко -----

На його місці сидить якийсь негрень і розмазує кулачком по морді чорні гарячі сльози. Придивляюся. Схоже на Грицька. Нічого не второпаю.

А з печі баба Галашка і рече:

- З дідів-прадідів у нас так заведено. Якщо ще недостойний парубкувати недоросль з'являється на вечорниці, то найстарша дівка дістає з-під комена сажу і в темряві наваксовує лик непосвящонно-го.

- А я, запитую, - уже посвящонний?

- Так ти ж музика! А йому дозволено все!

Півтори неділі на вечорниці не ходжу. Бастую. Збираємося з Грицьком на нараду. Розробляємо тактику і стратегію. Після цього я направляю Грицька як розвідника-диверсанта Скорцені до баби Кулички. Сьогодні її черга відбувати вечорниці. Вимагаю від Грицька тричі вголос повторити мої інструкції.

Диверсант пішов. Нажав на клямку хвіртки, потім рипнув дверима і зайшов до хати:

- А скажіть, будьте ласкаві, бабо Куличко, чи у Вас сьогодні вечорниці збираються?

- Дійсно, сьогодні наша черга.

- Так мені Альоша Паганіні наказав, щоб я оглянув світлицю, чи вона пристосована для танців.

- То іди глянь, - каже Куличка.

Грицько зайшов до світлиці йї згідно з інструкцією посипав нишком глиняну долівку мілко-мілко розтертим червоним турчаком з махоркою.

- Годиться для вечорниць, - каже, - ваша світлиця. Доповім балалаєшнику.

Вечором уже присмерком прийшли з Грицьком-диверсантом до баби Кулички. Його на всяк випадок я залишив у сінцях, а сам зайшов до хати. Після моєї забастовки мене сприйняли як "явлення Хрис- та народу."

Чи вам зачасничить?

І я заграв з частушками:

- Танцювала-дріботіла...

Грав натхненно і довго, доки курява не досягла стелі і доки дівчата по одній почали чхати і вибігати на вулицю. Згадав, що баба Г алашка нам з печі розповідала не тільки старі звичаї від діда-прадіда вимазувати сажею недорослів, а також і про старі і живучі традиції ходити на вечорниці без трусів.

Поскільки я грав на балалайці не роздягаючись, то з піснями і прибаутками позадкував у сіни, схопив кореша-диверсанта за руку і дремену вщосили подалі від баби Кулички.

На вечорниці став ходити лише доро слим, з гармошкою. Частівки вивчив без сусіди, збирача народного фольклору, і без матів.

Грудень 1980 року.

МІСЦЕВА ПРИПРАВА

Мабуть, таки не брешуть люди про те, що прикмета про чорного kota збувається. Особливо, якщо він перебіжить вам дорогу від запазухи. А він, гадюка, задравши хвоста, споквола прочвалав майже перед самим носом Олексія Бальми, тільки він вийшов з гуртожитку. Та ще й сорочка в нього була розхристана завдяки відірваному гудзику. Саме тому на першу пару у технікум Олексій приплентався не солоно сьорбавши.

На перехресті вулиць Воровського і Заріченської якась падлюка поночі збила чи то возом, чи автівкою електричного стовпа, і він завис на дратах над трамвайною колією, як алкаш на живоплоті.

Ось так, тряся його матері, три зупинки прийшлося чимчикувати пішодралом. Через ту невідому падлюку до ідальні залізничників перед технікумом цивільного будівництва він не встигав. Тим

Михайло Сушко -----

більше, що першу лекцію повинен читати Серафим Андрійович, їх класний керівник.

У голодному животі бурчало, хоч він і встиг у гуртожитку проковтнути останнього kwasоляника, налаштованого ненькою у далекому хуторі Лубенець ще на минулому тижні. Але ж до kwasоляників аж тридцять шість кілометрів. З них вісімнадцять на даху пасажирського потяга чи на товарняку, а потім ніжками до загубленого в лісах хутора.

А у їдальні залізничників за шість копійок можна випити два стакани чаю з місцевою приправою із смородини і холодної м'яти і наїстись від пуза безкоштовного хліба. Таким чином із стипендії можна зекономити на дві пачки маргарину в місяць.

Від спокусливих мрій його відірвав Серафим Андрійович або "очкарик", як його називали студенти. На всіх потоках він викладав вищу математику. Сьогодні "очкарик" вийняв із замурзаного, допотопного портфеля без ручки класний журнал, приторочив на кінчик синього м'ясистого носа з волосинами прив'язані за ліве вухо окуляри і мутним від прожитих років і вчорашнього самогону поглядом обвів аудиторію.

Зиркаючи поверх окулярів по черзі від заднього і до першого ряду, лічив присутніх.

- А де це Курський соловей? Я Вас запитую, старосто, - видихнув перегаром "очкарик".

У технікумі ніхто не міг добрати толку, як це закоренілий випивоха був математиком від Бога, на зубок знав не лише ескулапів математики, але і кожного студента. Знав не тільки в обличчя і за прізвиськом, але і по тому, як кожного дражнили по-вуличному.

- Так наш Микола Кузьменко, тобто Курський соловей, учора, граючи у волейбол, невдало штиркнув м'яча і зламав два пальці лівої руки. Через те залишився у гуртожитку, щоб при нагоді потренуватись у відмінюванні прийменників з німецької: їх іст, ду біст, їх біна, дубіна... Бо ж, як грозився директор, коли він з німецької одер-

----- *Чи вам зачасничить?*

жить двійку, то випре його на свою батьківщину у Курськ, - доповів староста.

- Ваша пространственна і жаліслива доповідь прийнята, від неї аж дух забиває, а йому хай легенько ікнеться... Сьогодні лекції не буде, - прогундосив корифей математики.

Проте ми і так здогадались, що дійство відбувається з похмілля.

- Проведемо практичні зайняття. Мадам Засядкіна, прошу на вихід до дошки! Візьміть мені, шановна, інтегральчика із наступної функції, - і продиктував її зміст. - Кожен з групи діє самостійно у своєму конспекті, а кінцевий результат звіримо і оцінимо.

Після сказаного Серафим Андрійович витяг із заношеного і заяложеного портфеля не менше засмальцьований збірник кросвордів, поправив на кінчику носа окуляри, послонявив пучки, відкрив сторінку з закладкою і втупився у кросворд.

Мадам Засядкіна, а в натурі Олена Засядько, витерла залишки потуг Курського солов'я відносно відмінювання: "їх біна, дубіна" на першій дошці і якісь креслення з нарисної геометрії на другій, глянула на записану в верхньому лівому кутку функцію, закотила під лоба очі і поринула в міркування.

Дехто в аудиторії, керуючись настановою "очкарика", почав брати інтегральчика самостійно. А Олексій перед такою дилемою не спасував, проте вирішив почекати на реакцію нашого сподвижника Лейбніца і, користуючись нагодою, почав нишком штудіювати конспект по сопромату для наступної пари.

Хвилин через двадцять Серафим Андрійович укокошив перший кросворд, повернув зарослу покрученими пасмами волосся шию до дошки і промимрив: - Ну, що, ніяк не родите, Олено Прокопіївно? Нагадую, що вирахування інтеграла - це дійство, зворотне диференціюванню і розпочинається находженням первинної функції по тій, яка Вам задана, - підказав початок дійства і знову втупився в наступний кросворд.

Олена розпочала інтегральне дійство на першій дошці, а більшість

Михайло Сушко -----

студентів звиряла з ними свої творіння. Дехто знизував плечима, але мовчав, не хотів бути вискочкою. Олексій поки що продовжував бій з сопроматом.

Перед дзвінком на першу перерву послідовник Ньютона і Лейбніца відірвався від кросворда, прослідкував своїми баньками поверх окулярів за повністю списаною формулами дошкою і прокоментував:

- Та-а-к, та-а-а-к... Закінчуйте свої присідання, мадам Засядкіна, а після перерви продовжите.

Почувши оте схвальне та-а-ак, більшість студентів на перерву не пішла і, перекресливши свої творіння в конспектах, почала здирати інтегральні потуги претендента на вищий бал Олени Засядько.

Після перерви дійство сторін повторилося. Серафим Андрійович тужився над кросвордами, часом зиркав на другу дошку і повторював своє: - Та-а-а-к.

Окрилена "одобрямсом", Олена продовжувала битву з інтегралом, а Олексій, щоб надолужити прогаяне, відчайдушно списував з дошки довжелезне рівняння. Перед самим закінченням пари і наздогнавши Олену, він майже одночасно з нею сказав переможне: "Хуг!" і почув від "очкарика" таке:

- Та-а-а-а-к. Сідай, мадам Засядкіна, е-н-и-н-и-ц-а. Відповідь не сходиться, - і поставив жирнючого коляку в журнал.

На такий результат Олексій аж рота роззявив:

- Оце тобі і чорний кіт! Щоб ти здох! Скотина дрімуча, - подумалось, - тепер конспект хоч викидай або все переписуй. Корифей частенько бере їх на перевірку і якщо є помилки, слюнявить хімічного олівця і малює колицю на всю сторінку. А на екзамені завжди вимагає творіння-конспекти претендента на добру оцінку.

А взагалі Серафима Андрійовича група не боялась і навіть, на завидьки іншим, пишалась його кураторством. На сесіях у нього ніхто з групи неувід не одержував. Відмінно в залікові мали лише всезнайка Пустобрехов і староста групи Олексій, четвірки - лише

----- *Чи вам зачасничить?*

ті, хто претендував на стипендію, а решті було по-барабану, тільки не перескладання екзамену, на яке потрібно було скидатись на великий могорич. Але то вже були турботи інших груп.

Сяк-так добились до четвертого курсу. З вищою математикою було давно покінчено і деким забуто і логарифми, і теорію Лобачевського, а групу продовжував опікати Серафим Андрійович. Під осінь весь особовий склад технікуму, окрім директора і завгоспа, кинули на допомогу трударям колгоспних ланів. Група Олексія у складі двадцяти п'яти бойових штиків на чолі з поліглотом математики попала в село Великий Самбір.

Микола Кузьменко цього разу теж був з ними. Директор його з технікуму не випер, бо той застукав у глухому кутку німкеню і зажадав від неї у залікову книжку поставити "задовільно". Вона трохи попручалась, але такий здоровило грізно глянув зверху вниз, як з дзвонарні, і вона знітилась. Щось там доповідала у викладацькій, але справу зам'яли через те, що Микола став чемпіоном міста Конотопа з боксу у надважкій вазі. На чемпіонат він попав без усяких тренувань. Коли вийшов на ринг, претендента у його вазі не виявилось. Проти нього виставили напівтяжа, але добре тренованого, і він почав Миколу тикати в зуби. Тоді наш ваговик розмахнувся із заплеча і заліпив рукавичкою напівтяжу у вухо. Той від удару вилетів за бантини рингу. Суддя хотів сперечатись, але Кузьменко замахнувся і на нього. І тоді суддя вимушено підняв його руку вверх як переможця.

На обласні змагання його виставляти не наважилися, а в технікумі він став знаменитістю. А прізвисько "Курський соловей" він одержав ще на першому курсі від викладача української мови Де-риколенка за те, що той зробив сто вісімдесят шість помилок у диктанті на півтори сторінки.

- Не диктант, а пісня солов'їна, - пожартував мовник.

А родом Микола був з Курська, і української як предмета не вивчав. Директор технікуму з самого початку від цього предмета

Михайло Сушко -----

його звільнив, але йому дуже хотілось навчитись цієї "мове". Так він і залишився Курським соловейком.

Голова колгоспу Великого Самбора з метою заощадження громадських харчів від крадіжок і збереження стадних звичок, для полегшення управління групу не дрібнив і на постій розділив надвоє.

Жіноча хор-ланка у складі тринадцяти осіб на чолі з Оленою Засядько стала на постій у колгоспного завідувача продскладом і бронькоморою, а задержуватих залицяльників до місцевих красунь у складі дванадцяти на чолі з Серафимом Андрійовичем пригріла у своїй хаті одначка баба Горпина, якій ще на першому наряді у бригаді упав у око "очкарик".

У перший же вечір, після нелегких процедур по сортуванню бульб і завантаження їх у мішках у височенну фуру заготівельників, сильна стать зібралась за позиченим у сусідів бабою Горпиною довжелезним столом із дубових не обструганих дошок. До цього часу цей одноразовий стіл-бідолага три роки простояв після гучного весілля під вітрами і сніговіями, слугуючи трибуною для задержуватого і крикливого півня, який щоденно випендрювався перед своїм гаремом.

Трохи відшкрябаний від лепу осколком відбитого черепка від фарфорового китайського чайника і накритий шпальтами пожовтілої від часу газети "Конотопський вісник", він непогано прислужився студентській братії.

З двох боків у довжину розмістились по шість майбутніх будівельників, а в торці стола - Серафим Андрійович, як Ісус Христос серед своїх апостолів. По його правицю воссідав староста групи, по ліву - чемпіон по боксу "Курський соловей", опікун і наглядач хор-ланки, яка під бравурний марш його губної гармоніки збирала в колгоспному саду яблука.

У центрі стола стояв, як чаша Грааля, величезний мідний таз, відмитий і відшкрябаний до блиску від залишків поросячих об'їдків. Він майже вщерть був наповнений запашним борщем, покритим скалками переполовиненого бабою Горпиною колгоспного смальцю.

----- *Чи вам зачасничить?*

Підморгнувши лівим оком, як заправська повія, нашому вождю-наставнику, баба Горпина витягла з-під задрипаного фартушка кварту сивухи і зі словами: - Не обезсудьте мене грішну, дітоньки, але за наше перше знайомство не гріх сьорбнути до вечері по сто нарко- мівських, - і набулькала вождю племені повного гранчака.

- Я з Вами теж трішки розговіюсь, - і накапала собі теж півстакана з жовтими сивушними намистинками по обідку.

Решту, що залишилась у пляшці, розділила порівну дванадцяти апостолам, тобто кожному лише третину від обіцяного.

- За нас з вами і хрін з ними, - виголосила тост і одним ковтком пережилила гарячого самогону, навіть не скривившись. - Трохи нагрілася за день клята сулія під залізним дахом.

Після такого причастя недорослі дружно засьорбали дерев'яними, вищербленими ложками паруючого борщику з тазика-общака.

- Може, вам і зачасничити борщик? - запитала бабуса і заходилась чистити зубці від лушпиння. - Це така місцева приправа до рідких і гарячих страв.

- Авжеж зачасничте, якщо Ваша ласка, шановна, - гречно ізрік "предводитель".

Баба Горпина підійшла до столу, кинула в рота добрячу пригорщу лущеного часнику, трохи пожувала і плюхнула приправу у тазик, аж хвилі покотились від вінця до вінця.

Дехто з їдоків приснув у жменю, дехто спасував і кинувся із-за столу. Лише патріарх математики продовжував сьорбати з тазика дерев'яним ополоником зачасничений борщик після гранчака оковитої.

- Місцева приправа, помножена на місцеві звичаї - це як аксіома, - і продовжував вминати борщик. Баба Горпина лише підкліпу- вала йому лівим оком.

Біля третьої ночі розхристані і змокрілі від гопака молодики при-теліпалися з місцевого колбуду і застали приготовлену для їх відпочинку постіль із минулорічної соломи на глиняній долівці. Місця було

Михайло Сушко -----

достатньо, щоб тісенько повкладатися покотом, бо з самого краю під лляною радюжкою на солоні хропів, посвистуючи синім носом, і без окулярів їх наставник і покровитель. З-під рядюжки виглядали голі волохаті ноги з довжелезними загнутими, як у сови, кігтями. Навколо нього, як власна аура, витав застояний дух сивухи, а з-під рядюги вискочив чорний бабин кіт.

На світанку Олексій прокинувся від якогось буркотіння над його вухом.

- Бабо Горпинко, чи Ви не бачили, де поділись мої панчохи? Знайшов лише на одну ногу. Я і біля Вашого ліжка, і в закапелку за піччю шукав, пропали, як корова язиком злизала.

- Ні, не бачила, баламутнику, - рече Горпина і підкидає в піч солому, потихеньку видираючи її з-під ніг ночліжників для підтримання жару вранішньому вариву.

- Усі можливі варіанти і теорії я вже перебрав і прийшов висновку, що ти, бабуля, з довбуна після наших посиденьок не замітила, як уперла в піч разом з соломою мої панчохи.

По його морді видно, що він до самого приходу хлоп'юків з колбуди хлебтав з бабою оковиту.

Натягнувши на кінчик носа окуляри, викладач теорії ймовірності відняв у баби рогача і почав тицяти в жар у пошуках залишків від своїх смердючих панчох.

Староста групи задивився на праву голу ногу свого керманича, перевів погляд на ліву і скрикнув: - Матка боска! Серафиме Андрійовичу, а чого це ваша ліва нога така товстелезна? Може, надлишок самогону виходить боком?

Викладач вищих теорій присів на ослінчик, а баба Горпина, надувши від незаслуженого поклепу губи, почала стягувати з його лівої одну за одною панчохи.

- От роззява, щоб ти скис, Лобачевський. Напер на одну ногу аж шість панчох. Ти що, з глузду з'їхав? І чого це ти пиряєш аж три пари, та ще й смердючих.

----- **Чи вам зачасничить?**

- Так осінь же, холодить з ранку, - виправдовувався "очкарик", - все, зав'язую до кінця нашої практики, не п'ю і вам не раджу. Не даром мені всю ніч галюніки про чорного kota ввижались, а він все тер місцеву приправу. Прошу, щоб про цю пригоду ні пари з вуст.

Деся через годину з останків перетертої штаньми позаминуло-річної соломи почали підніматись і потирати очі заспані помічники колгоспних ланів Великого Самбору.

Для місцевої приправи до паруючого в тазику супу у баби Горпини попросили по три зубки часнику кожному, але не жованого.

Березень 2004 року.

Я Ж ВАМ НЕ ХЛЮПИК...

На залізобетонному мосту через бурхливу в повінь і зовсім маловодну в межінь грузинську річку Алазань стояли задом один до одного два триколісні мотоцикли МТ-72. Між собою вони були зсу-понені міцною мотузкою. За кермом кожного по водію і по одному пасажиру в колясках. Мотоцикли несамовито гарчать. По боках стоять два дуже схожі, наче близнюки, дуже горбоносі й здоровенні, як ломовики грузини з червоними прапорцями в піднятих руках. Різкий помах прапорців, і мотоцикли потужністю у двадцять п'ять кінських сил кожний з ревом і димом кидаються у протилежні сторони. Проте буксир їх утримує на місці. Колеса буксують по бруківці аж іскри скачуть. Раптом один з мотоциклів виривається вперед, тягне задом слабшого і різко гальмує.

Буксир відчеплюють. "Секунданти" розміщуються на задні сидіння, і мотоцикли з ревом направляються до місцевої чайхани. їдуть святкувати перемогу за рахунок переможеного.

Таку картину зі своїм товаришем із місцевих Олексій Бальма спостерігав, сидячи на сонечку після крижаної води Алазані, що-

Михайло Сушко -----

денно. Рівно о тринадцятій. Саме тоді, як у розжареному повітрі наставало справжнє пекло.

- А у цей час, - каже Гогія, - дружини і сестри цих пузатих і занадто лінивих мотовершників пасинкують тютюн на громадських плантаціях. Такої каторги не зміг би придумати навіть Люци- ф^ер.

Таким чином ці грузинські легені "протестують" проти паління, розпиваючи у прохолодній чайхані знамениті кахетинські вина.

А Олексій не палить. Уже років з тридцять, а може й більше. А колись палив. З шести років. Перший раз махорку знайшов у діда. Три дні блював. Оклигав. Проте тяга покрасуватися перед місцевими кирпатими, конопатими і нечесаними красунями-соплячками перемогла.

Якось зтирив у церкві граматку, яку сусідка передала дяку для поминок родичів, починаючи з п'ятого покоління. - Цигарок на десять вистачить, - подумав. - Потім ще десь дістану.

У бабиній ковганці товкачкою нам'яв сухого соняшникового листа, додавав вільхового і скрутив цигарку.

Крутив довго, доки навчився. Спочатку складав шматочок граматки човником, як це робив дід. Потім затискав човника між вказівною та безіменною пучкою лівої руки, насипав власноствореного тютюну у човника, слинив і розминав зубами цупку сторону граматки. З допомогою правої руки скручував тугенько від себе самокрутку і склеював власною слиною. Кресала, як у діда, у нього не було і він роздмухував жарину біля заслінки в бабиній печі і припалював.

Гордо, як півень, ходив поміж красунь і попихкував ротом гірким вонючим димом. Через ніс ще не вмів.

Кирпоносі сопливочки осявали його манірними поглядами:

- Оце так козарлюга!

У подальшому смалив розтертий у порошок кінський кізяк з до-

----- *Чи вам зачасничить?*

бавкою кришеного вербового трухляка. Навчився пускати дим через ліву ніздрю. Потім через дві.

Коли ходив у перший клас, розпорошив на цигарки материну кухвайку. А було це так: школа у другому хуторі, бігав босяком через ліс, а в лісі вовки. Боязко. Залазить правою рукою в запазуху, нащу- пує у драній підкладці дірку і витягає пучок вати. Видирає із шкільного зошита листок із двійкою і колицями, скручує з ватою козячу ніжку і підпалює краденим сірником. Біжить через ліс, у носі крутить, сльози біжать ручаєм, а вовки на вогонь не показуються. По весні мати кинулась до кухвайки, а від неї залишилися лише ріжки та ніжки, тобто верхня оболонка. Його навколішки. На гречку. Не допомогло.

З кожним переходом у вищий клас, зростав і клас його паління. У другому він вже палив недопалки з справжнього тютюну. У третьому циганив у старших, щоб допалити "бичка" з "Боксу" або "Ракети". Пізніше за копійки, яких наколядував або назасівав у родичів і знайомих, почав купувати "Памір". Розрізав на троє для економії і ховав від матері у гороб'ячому дуплі старої груші. Завжди брехав, що не палить.

- А ну дихни, - вимагала мати.

Олексій напружувався, аж синів і зі всієї сили, аж із схлипом, як дихоне. У себе.

- Наче нечутно, - казала мати. - А руки покажи, долонями вниз!

Простягував, але засмолені сигаретами пучки він заздалегідь заливав чорнилом. Проходило.

Коли вже перейшов на "свій хліб", палив від пуза. Не криючись. Звичайно не "Герцеговину Флор" (як Сталін), але і не зовсім дешево. Дійшло до двох пачок на день. Вірніше на добу, бо інколи і вночі потягував під одіялом.

Кутив у квартирі і кабінеті. Був певним, що справжнім чоловіком папахує лише від паляя, а від непалачого смердить "бабою". Про те, що аромати в його кабінеті, як у кролячій клітці, не вірив нізащо.

Михайло Сушко -----

Згодом став помічати, що без диму більше як півгодини не витримує ні під час застілля, ні в президії. Розпочинає кахикати і до того, що аж кишки вивертає.

Вирішив: - Покину. Я ж не ганчірка якась! Поспорив з колегами на коньяк. Вірменський. Сім зірок.

До обіду промучився, а в обід майнув не в їдальню, а до туалету. Засмалив так, що дим попер у всі щілини. Підловили. Коньяк вихлебтали без його втручання у процес.

- Ну не хлюпик же я! - кинув дружині, виходячи ранком із дому.

Купив по благу десять болгарських пігулок "Табекс" проти паління. Вивчив процес: перший день ковтай чотири, на другий - три, на третій - дві, в останній - одну і ти на коні. Більше не палитимеш.

Об'явив колегам: - З завтрашнього дня не палю. Підсковзуюсь, - за мною поляна. Вдарили по руках.

Зранку віддав запечатану пачку цигарок і коробку сірників секретарці:

- Навіть під тиском не давай! Жодної.

Зайшов до кабінету:

- Невже я такий уже нікчема і слабацюга! Лікуватись так лікуватись. Методом форсажу.

Висипав у жменю весь каламарчик болгарських пігулок і, не жуючи, проковтнув, аж у животі булькнуло.

Сидить. Не палить, не мутить і засмалити не тягне. Обідати теж не тягне. Близько п'ятнадцятої потягло. На пів четверту дня ще дужче. О шістнадцятій примарудило, аж голова закрутилась. Витягує з-під комірця НЗ, капсулу. З сигаретою всередині, як ніндзя ціа- ністий калій. Чиркає ексклюзивним сірником об підощву і з насолодою затягується.

Смалив, доки через замковий отвір дим не придушив секретарку. Вона закашлялась і несамовито скрикнула:

- Олексію Івановичу!

Він з переляку розчахує навстіж двері до приймальні, аж бачить - сидять. Колеги.

----- *Чи вам зачасничить?*

- А чого це ви тут зібралися? - запитує.
- Так вони Вас чекають ще з одинадцятої, - каже секретарка.
Спересердя видер з тумбочки власний "Біломор" та сірники і хряснув дверима.

Поляну накрив у той же вечір, але йому знову не дісталося.

Більше ніяких пігулок не ковтав. Коньяки і ніяке інше рухоме і нерухоме майно під заставу не закладав і продовжував смалити цигарки. Безбожно.

Яко сь йому зателефонував знайомий лікар:

- Олексію Івановичу! Приїздіть негайно. Неординарна справа.

Примчав. Дивиться на каналі лежить розіпнутий чорнявий молодик.

- Може, на опізнання, - майнуло в голові.

- Зовсім ще юний, - каже лікар. - Розбився на мотоциклі. Йому лише двадцять чотири роки. Цигарки смоктав без упину.

Лікар полоснув скальпелем по печінці небіжчика і злегенька надавив рукавичкою. З печінки у всі сторони цівкою поповзли нікотинові бороздуки, наче з мундштука.

- Якщо б і не розбився, то б довго не протягнув. А вам уже під сорок, - сказав.

Уже в своєму кабінеті Олексій замислився. Знову порівнювати себе з хлюпиком чи слабаком не став. Цигарок нікому не віддавав. Постійно носив у кишені, але не запалив жодної.

Почитав про паління дещо в інтернеті, проглянув деякі брошури і на третій день запросив до кабінету колег: - Прочитайте ці листівки. Це не я їх видумав. Це висновки знаменитого німецького професора:

- Від надмірного і довготривалого паління у людини настає ослаблення організму, виникають різні патології і в тому числі послаблюється потенція.

Процеси стають незворотними, а потім капець. Раніше строку.

Похнюпились, розійшлись. Зранку на другий день на своєму столі

Михайло Сушко -----

бачить цигарку і коробку сірників. Потім це повторювалось щоденно. Назбирав цілу пачку.

Через деякий час один з колег запросив його на пікнік з нагоди місячного ювілею, як він сказав, нікотинового голодування.

Зібралися не всі. Трьох не було. Хильнули по чарці, по другій... Після третьої до його рота простягнулось з півдюжини рук з запаленими цигарками найвідоміших марок. Проте трьох серед них уже не було.

- Я ж вам не хлюпик якийсь! - ізрік Олексій і хильнув чергову чарупину без затяжки.

Більше року йому снилося, що палить цигарку. Три роки відхаркував нікотин. Кахикати перестав. Почав відчувати запах квітів і духмяних присеймівських трав, а не тільки самогону. Почав відрізняти смак індійського чаю від настойки трухлого сіна. І головне, що ніякої патології не відчув.

- А ти дійсно не зовсім хлюпик, - ізрекла йому благовірна.

На запитання, чи с тих пір подимів хоч однецькою, відповів: - Не палю до сих пір.

І вам не раджу.

Січень 2003 р.

НАКУКАРІКАВ

Потяг Чернігів-Янів два-три рази заgrimів буферами, а потім плавно покотив на захід. За вікном неспішно пробігали Подусівські сади з поодинокими перезрілими яблуками. Потім замиготіли опустілі поля і переліски з пожовклим листям на окремих берізках. Пахло осінню.

У загальному вагоні було негусто. Декілька бабусь із Недан-чичів, які набазарувались в обласному центрі, встигли оббігати центральні і привокзальні магазини продтоварів у пошуках гостинців

----- *Чи вам зачасничить?*

для внуків до свята Покрови. В магазинах у ті часи було не густо, але ж вкрай потрібно.

Посеред вагона п'ять чи шість студентів педвузу обласного центру затіяли гру в підкидного на висадку. Завтра неділя, і вони з нав'юченими торбами домашніх заготовок будуть повертатися під вечір цим же потягом.

У кінці вагона розташувались два молодики і один літній чоловік з рюкзаками і вудками.

- І куди Вас несе, Пимену Мефодієвичу? - запитує комсомольський ватажок одного з БМУ обласного центру Олексій у свого кадровика. - Хіба Ви мало поколесили по світу, будучи кадровим військовим? Та і Десна поруч з домівкою, і риба в ній є.

- Дійсно. Рибалив я у Сибірських ріках і озерах Середньої Азії, у ставках Німеччини і в нашій Зачарованій Десні, але хіба то рибалка, коли все дійство відбувається прихватками за браком часу. Ось і цього разу лише один вихідний. Неділя. Все життя я мріяв побути Робінзоном. Поспав, подоїв козу і лови собі рибку велику і маленьку скільки душа забажає.

- А браконьєрствували? - запитав третій мандрівник Микола Штанько.

- Не доводилось. Та і бажання такого не було. А от мій дід бешкетував. Якось розповідав, що його з торбиною линів і карасів затримав панський управитель.

- Браконьєрствуєш? - запитав і потяг бідолагу в управу.

- Покажи, де ти, хапуга, ховаєш своє браконьєрське знаряддя? - запитує волосний староста.

- Та ні, не ховаю, знаряддя при собі.

- То може динаміт у торбі носиш, покажи? - підпругається управитель.

- Та ні, - каже дід, - ловив власними грабалками.

- Бреше, - ізрік управитель, - ніяких грабалок при ньому не було.

- А це вам що? - каже дід і показує свої руки долонями вверх.

Михайло Сушко -----

Зморшкуваті і покоцюрблені, вкриті від води цибками, дійсно схожі на грабалки.

Повели діда на озеро на експеримент.

- Лови, - кажуть, - грабалками.

Дід скинув штани і з голим задом побрів у латаття. Нагнувся, запустив грабалки під осоку і почав тихесенько шарити. Шарив довго, доки експериментатори досить надивились на його срамоту і вже хотіли експеримент припинити. Аж дід раптом повернувся. У руках-грабалках тримав аж двох линів.

- Дарую... Кожному! Награбав.

Діда відпустили за відсутністю складу злочину, бо грабалки за браконьєрське знаряддя не визнали.

Потяг проїхав зупинку Малійки.

- А мій дід, - каже Микола Штанько, - теж браконьєрствував, але інакше. На рибалку вудок, толу чи якихось там верш чи ковбех не брав. Ходив лише з торбою через плече і обов'язково у козацьких шароварах. Ловив у річці, на течії. Приходив на берег, шаровари біля щиколоток додатково затягував шнурочками, потім забродив по пупа в річку. Опускав штани до низу. У попу втикав сухарика, особливо присмаженого, нагинався, шаровари тримав руками біля колін і спостерігав. Спочатку на запах збирались різні мальки. За ними окунці. А дід чекав. Лише коли за окунцями втем'яшилась величезна щука, дід ривком піднімав штани і миттю рвав на берег, щоб щука, не дай Бог, не втигла в шароварах нашкодити, бо ж трусів тоді ніхто не носив. Отже, браконьєрське знаряддя завжди було при дідові. Так у селі й пішло - дід Штанько та дід Штанько. Як бачите, тепер і я Штанько.

У Неданчичах поїзд стояв довгенько. Всі пасажири розбіглися по домівках. Микола устиг у місцевому магазині прикупити пляшку "Московської" у складчину і розповів їм історію села, яку там почув: - Виходить, коли Катерина Друга подорожувала Україною, вона зупинялась і в цьому селі. Тоді князь Потьомкін хотів, щоб і так уже

----- *Чи вам зачасничить?*

догола обібрані селяни до ранку зібрали ще певну суму грошей.

Зранку грошей ніхто не приніс. Зібрали сход, і тоді наперед вийшов найстарший мешканець села і сказав: - Не дам ні чичи. Люди загули: - Ми теж ні чичи. Так і пішло, Недамнічичи, а потім поступово змінилось на Неданчичи.

На полустанку Йолча, за Дніпром, з вагона вийшла тільки трійця риболок-любителів і на запитання до чергового: - О котрій завтра потяг відбуває на Чернігів? Почули: - О шостій вечора.

Далі маршрут прокладали по схемі, яку хімічним олівцем вимережив знайомий Пимена Мефодійовича рибак-хапуга Харитон Лушня.

Мандрували по схемі понад старицею. Довго. Розпізнавальні знаки на путівнику часом викликали суперечки. Якийсь умовний знак, схожий на кінський кизяк, в уяві Пимена Мефодійовича означав столітній дуб, після якого маршрут різко повертав праворуч. Довірилися досвіду колишнього штабіста і пішли. Та, мабуть, Харитон, коли малював схему, то їв борщ або плакав, і як наслідок хімічний олівець порозмивався, і знаки химерно змінилися. Замість річки прийшли в якийсь хутірець. Місцевий знавець ландшафтів роз'яснив, що до виходу стариці у Дніпро, куди вони і планували дістатись, потрібно іти різко вліво.

Нарешті дійшли. Вечоріло. Почали лагодити на ніч донки-закидушки. Аж раптом до берега на човні припаркувався сивочолий здоровенний дідуган.

- Не буде тутечки риби, хлопці! Давайте я вас переправлю човном на острівець, який трохи нижче по течії. Там нарибалитесь. Наловите на юшку, на пряжене і смажене! Там всяка риба водиться!

- А скільки за перевіз? - спитав Пимен Мефодійович.

- Беру тільки натурою. Пляшки горілки з мене досить.

Переглянулись. Знали, що в кожного з них припасена чекушка перегону перваку, без сивушних добавок. Вирішили куплену у складчину пляшку "Московської" пожертвувати на успіх справи.

На острові уже присмерком назбирали сушняку, наламали лап-

Михайло Сушко -----

Багаття розіклали на березі, на пісочку. Юшки не було. Самогон заїдали "Кількою в томаті" і "Сніданком туриста". Після третьої затягнули: "Реве та стогне Дніпр широкий...", бо він і справді розгулявся. Прибій загрозово хлюпотів у нічний берег. Похолодало, але без дощу.

Багаття змістили в сторону, на розпечений пісок накидали лапнику, вкрили військовими плащ-накидками і полягали спати в куфайках і гумових чоботях. Намети і спальники були в ті часи великою рідкістю. Багаття реконструювали, перетворивши в "Нодію" із трьох колод з підвітреної сторони. Гріє знизу і збоку, а ніс від холоду прикривали рукавицею.

Пимен Мефодійович відключився по-військовому відразу і зачропів. Мабуть, не брехав, що може спати стоя і на одній нозі.

Олексій довго вертівся на різні боки, згадав Даніеля Дефо і його острів, чув, як Микола Штанько уві сні солодко плямавав, а потім крізь сон замуликав:

- Тинини, тинини, не чіпай мої штани.

З мріями про завтрашній улов нарешті Олексій задрімав.

Тільки відключився від реалій, як раптом його сусіда заволав:

- Рятуйте, горимо!

Схопився. У Штанька уже вигоріло півчобота і почала диміти штанина, від чого він і прокинувся, бо онучі від лепу не зайнялись.

- Оце тобі і тинини. Бачиш, друже, вітер змінив напрямок і "Нодія" дихає жаром у твою сторону, пане Безштанько.

Багаття перемістили, а Пимен Мефодійович так і не прокинувся, продовжуючи виводити носом рулади. Мабуть, не бреше, що може спати під звуки канонади, але миттєво прокидається від команди "Підйом".

Ранок зустрів нічліжників похмуро і непривітно. Пісок і навколишні дерева покрились памороззю, а біля берега з'явилися закраїни льоду метрів зо три. Ловити на донки-закидушки стало неможливо, а на поплавцеву вудку ніяка риба не клювала.

----- *Чи вам зачасничить?*

Заварили місцевої м'яти на залишках нічного багаття, посьорбали гаряченького чайку і стали чекати діда перевізника. Час ішов, а його наче чортяка забрав чи корова язиком злизала, не пливе та й годі.

Морозець не спадав, а навіть побільшав, почали зриватись сніжинки. Час іде, а діда немає. Занепокоїлись. Ще стільки шльопать до Йолчі, можна і на потяг запізнитись.

Почали кричати. Наслідків ніяких. Олексій не витерпів і розразився наріканнями на адресу Пимена Мефодійовича: - Накукарі- кав, робінзон недолугий. Свободи і вільного часу йому забажалось. Ось тобі таємничий острів, гуляй - не хочу. Насолоджуйся вільним часом, вишкребок Даніеля Дефо.

Через деякий час на їхні волаання до них прибилась ще одна жертва діда Щукаря. Цього молодика дід перевіз ще у п'ятницю на два дні і обіцяв забрати у неділю, тобто сьогодні. У того прибуду знайшлася камера від автомобіля "Запорожець", яку він завжди возив із собою замість подушки.

Зібрали симпозіум. Заслухали всі точки зору і пропозиції, трохи полаялись і врешті-решт постановили:

- діда, якщо він живий, залити самогоном так, щоб він навіки забув, що в цій глухомані є такий острів;
- Пимену Мефодійовичу присвоїти почесний титул - Заморожений Робінзон;
- на штурм протоки Дніпра іти з камерою "Запорожця".

Справу з форсування водної перешкоди взяв на себе ідейний вождь будівельної комсомолії. Начальником штабу призначив Замороженого Робінзона, потім зняв з себе всю одіж, за порадою Штанька запхав все, навіть труси, у власні штани, припасував їх до камери "Запорожця", принайтовив її волосінню від спінінга, пробив палицею прохід у кризі берега, споквола зайшов у крижану воду і поплив, штовхаючи попереду себе камеру до протилежного берега.

Начальник штабу Робінзон Заморожений стояв у куфайці і чобо-

Михайло Сушко -----

тях, спостерігав за самогубцем і ловив дрижаки. Водну перепону він долав останнім. Труси не скидав, засоромився, плив по-собачи (інакше не навчився), десь на середині маршруту труси сповзли, і він з'явився перед очі заляклих побратимів в чому мати народила.

Кілометрів три чи чотири бігли в одежі, чоботях і трусах, але без штанів, чекали доки протряхнуть від води, а вони, зарази, від морозу взялися кіркою.

Біля Йолчі їх понатягали, а начальник штабу спочатку обмотав грішне тіло онучами, а потім уже натягнув хрусткі штани, бо всю дорогу тюпав голяком, але в куфайці і чоботях.

На потяг запізнились. Розповіли черговому полустанку про свої пригоди і діда Мазая.

Черговий посміявся і розповів, що вихід стариці у Дніпро - толюбиме місце дідугана, де він ставить свої браконьєрські знаряддя, а суперників, як правило, перевозить на острів за окрему плату.

- Кажуть, що учора ввечері він вихилив тільки один стакан "Московської" і йому зразу стало зле. Мабуть, травонувся. Сьогодні цілий день лежить у постелі.

Черговий зжалівся над потерпілими від дідових провокацій і втиснув горе-рибалок у товарняк. На переході вагона за півтори години добряче протягло, що погрожувало непереливками.

На прощання знервований Олексій видавив із себе:

- Накукарикав, Робінзон Заморожений! Будь здоров, якщо зможеш! До нових зустрічей на льодових теренах Дніпра біля пельок з рибою.

Липень 2010 р.

НА СНОВІ

Багато води сплигло з тих пір, як з висоти Седнівських крутосхилів над чарівною річкою Снов вперше пролунала пісня: "Стоїть гора високая..."

У тихім мареві хвиль віддзеркалювались смарагдові крутосхили, золотаво-рожеві бані старовинних церков і дзвіниць, а в серпанку часу - попелясто-сині гаї і праліси. Старовинне містечко Седнів було, та ще і сьогодні є улюбленим місцем відпочинку знаменитих митців.

Унікальні краєвиди і гармонія чарівного довкілля та витворів рук людських надихали поетів і художників на витончену творчість, додавали наснаги у пізнанні чарівного дивосвіту.

Тут відпочивав і творив Тарас Григорович Шевченко, Леонід Іванович Глібов, художники Врубель, Маковський, Репін.

А нижче по течії до самого гирла багаточисленні стариці, затоки, перекати і плеса радували небагатьох у ті часи любителів посидіти, як Сабанєєв, на бережку з вудкою.

Старовинна поговорка: "Риба та зайці заводять у старці" діяла беззаперечно, і тому у прилеглих до річки селах був один і рідко два рибалки з човнами, вершами і ковбехами, а з вудкою майже нікого. Селяни з них посміювались:

- Лайдацюга і нікчема. Проте перед релігійними святами у них залюбки купували одну-другу рибицу.

Олексій Бальма про знамениті урочища на Снові вперше почув від Антона Гурієвича Вірьовки, директора початкової школи села Моргуличі, непоганого скрипаля і керівника сільського хору, як і його знаменитий брат, але хору народного.

- Осяяна, оспівана, зачарована неначе справді рай, - узагальнив думку багатьох поколінь поліщуків і додав, - та і риби різної у ній, аж кишить. Особливо у Царапкопі і Панській Ямі. Це заплавні озе-

Михайло Сушко -----

ра у трикутнику біля Річища, яке тягнеться підковою від самого Бігача. І ліс там непролазний.

Олексій запитав про історію цього урочища. Та навіть сивочолий освітянин і дослідник рідного краю достеменно її не знав.

- Не хочу повторювати різні чутки і байки, а істини я до цього часу не докопався. За останнє сторіччя річка дуже змінила своє русло, створила багато озер і стариць, а у цій заплаві подекуди збереглися залишки рукотворних насаджень. Подейкують, що колись там знаходились поміщицькі обійстя. Про це нагадують і місцеві назви: Мисникова Гора, Панська Яма та інші.

Знаю лише напевно, що ні один із зятятих наших рибалок не наважиться заночувати у лісі біля Панської Ями чи Царапкапа. Якась нечисть і привиди там водяться і жахають відчайдушних. Грішив, мабуть, поміщик.

Перший вихід на рибалку до Снові порадував Олексія добірними плотвицями, краснопірками та окунями. Потім бувало по-всякому, але без риби ніколи не повертався.

Одного разу він став свідком того, як однорукий дідусь з Ключкова ловив у заводі Снові під назвою "Скала" сазанів. Старий сидів у човні, пришвартованому ремінцем до забитого на течії кілка, і дрмав. А в зубах тримав волосінь із насадкою на гачок двох зернин молочної кукурудзи і час від часу підкидав у водоворот по три чи чотири варені горошини.

Раптом він прокидався, затискав між коліньми короткий і грубелезний вудильник, відчіплявся від кілка і починав мандрувати в човні за сазаном проти течії, як баржа за буксиром. Такі перегони тривали більше півгодини, а потім рибалка починав веслувати однією рукою на міліну. Підтягував притомленого від боротьби за виживання сазана, кидався з човна і без ніякої підсаки рукою і ногами викочував рибину на пісок. Після того, як добре пововтузився з невільником, він його брав на аркан за верхню губу, веслував до кручі і прив'язував до куща верболозу. Потім дійство повторювалось, і черго-

Чи вам зачасничить?

вий сазанчик кілограмів на дванадцять-чотирнадцять ставав компаньйоном попередника. За день на гачок попадалось дві-три рибини. Ловив дідусь нечасто. За сезон до десятка рибин, щоб і на наступний рік було чим побавитись.

Пробував повторити досвід старого рибалки і Олексій. За відсутності човна він ловив з кручі, але, окрім обірваної волосіні і втрачених гачків, нічого не виходило. Задовольнився тим, що на подібну снасть інколи попадались лящі і язї.

Якось до Олексія присікався жінчин малолітній племінник:

- Хочу і я ляща спіймати, бо ж у нашій копанці лише каласики з мізинець водяться.

- На ляща потрібно їхати на ніч, щоб з вечора прикормити місце ловлі. Не побоїшся?

- Та що ви, дядьку. Мене дідусь навчає бути холобним козаком. Я навіть його пісню вивчив:

- Левела буля, глом глемел...

- Ну, коли так, то збирайся. На велосипеді вмієш їздити?

- Вмію, клучу педалі челез ламу!

Зібрали сякі-такі пожитки і поїхали надвечір велосипедами до Панської Ями. На березі замішали і вкинули у воду принаду, а потім на переході від річки до озера під величезною грушею-дичкою звели курінь.

Спочатку поставили догори велосипеди, перекрили їх палицями, поверх натягнули плащі, з боків обставили вільховими гілляками, накрили і сіном. Не курінь, а палац.

На постіль теж використали духмяне сінце з чебрецем, мати-мачухою, і конюшиною-кашкою. Вийшла по стіль, як у раю.

Повечоріло. Розіклали багаття, напекли в жаринах картоплі, порізали шманделик сала, загорнули його в залишки газети "Комсомолец Чернігівщини" і запекли на шпичаках із лози. Повечеряли добряче.

Нічка видалась темною. На небі ні зіроньки. За три метри від

Михайло Сушко -----

багаття темінь, хоч очі виколи. Від води потягло сирістю, Панську Яму окутав густелезний туман і поповз в улоговини. Багаття почало згасати, і старший риболов почвалав за сушняком.

Коли повертався до багаття, перетинав ривчак і над туманом, у відблисках вогню рухалась лише його голова.

Малий запричитав: - Дядьку Олексію, я боюся...

А тут, як на пропасть, у Панській Ямі хтось голосно застогнав. Від несподіванки старший рибалка аж здригнувся, а малому сказав: - Не бійся, то, мабуть, бугай, така птиця водиться у навколишніх болотах.

Підкладати багаття не стали і полізли в курінь.

М'яка постіль і духмяні запахи різнотрав'я вперемішку з гіркуватим присмаком вільхового листя розніжили старшого рибалку і його приморило в сон.

А тут захникав малий Альошка:

- Дядьку Олексій, лозкажіть мені казку про сілого вовка або про лозбійників, як мій дідусь.

Олексій хвилини три згадував варіанти, а тоді розпочав:

- У сірка великі очі. - аж раптом дійсно опівночі спалахнули дикі очі.

- Може, вовк чи дикий кіт. - і засудомило живіт. Потім шугнуло, завило, аж під серцем щось занило.

Олексій схопив сокиру, яку на всяк випадок тримав у сіні, під головою, виглянув з куреня, а навпроти, метрів за п'ятдесят, під стогом жевріють вогники. Схоже на вовка. А їх в ті часи водилося до біса. Олексій заширмував рубашкою вхід у курінь.

- У курінь звірина влізти не наважиться, - підбадьорив восьмирічного малюка.

У курені темінь стала непроглядною, і малий знову захникав: - Дядьку, я боюся.

І тут навколо хтось затупав, аж похололо біля пупа.

- Дядьку, хтось ходить, я боюся.

----- *Чи вам зачасничить?*

Від його скигління і Олексію стало не по собі. Раніше він неодноразово ночував у Голеньовому лісі один однісінський під кушем чи поваленим деревом, завернувшись у плащ, і нічого не боявся. - Мабуть, фобія закритого простору, - подумав, але вийти з куреня навіть з сокирою не наважився.

Хвилини за п'ять брязнула дужка од чайника, потім щось заплямало, зашелестіло вільховою гіллякою куреня. Олексійчик знову за- причитав: - Ай бозенькі, я боюся... Його старшому тезці стало млюсно.

Раптом недалеко від куреня, на узліссі роздався несамовитий регіт:

- Ха-ха-ха. - і все стихло.

І тут малюк ридма заридав:

- Дядечку, я боюся.

Волосся на голові Олексія стало дибом:

- Не бійся малий, я і сам боюсь.

Зненацька хтось здер зі входу рубашку-ширму, в курінь шугонув вітер і блискавка на мить освітила все навкруги. Через отвір Олексій запримітив навпроти куреня якусь вишкірену потвору. Знову стемніло, і в поводиря походу пішов мороз поза шкірою.

І тут хряснув грім як сто гармат, а вже тоді в Царапкопі у воді заплескалась: чи русалка, а чи видра, чи якась жахлива гідра. Олексії два лежать та із ляку аж дрижать.

У небі гуркотіло не перестаючи, почалася небачена злива.

Сіно з-під низу підмочило. Малюк поліз на суху місцину у підголів'я і з переляку від чергового удару грому напшукав старшому прямо в ніс. Той мовчазно стерпів, лише б заспокоївся малий провокатор жахів.

Ревіла буря, грім гримів, навкруги блискало, хряскало і миготіло, шумів навколо дикий ліс і тому не було видно кінця.

Залякані до нестями любителі риболовлі і знесилені від дрижаків нарешті залякли у непробудному сні.

Михайло Сушко -----

Першим прокинувся майбутній козак Олексійчик. А коли сонечко зійшло, все страхіття відійшло. Він виліз з куреня, звисив ноги над кручею і, посміхаючись життєдайному теплу Ярила, на всю силу ще німічних легенів зарепетував:

- На диком блеге Ілтиша, сидів Єлмак обнятий Дуней... - як навчав його дідусь.

Потім спільно з дядьком обстежили довкілля нічних жахів і привидів. Дійшли висновку, що за сіроманця вони сприйняли дві жарини від багаття, а у воді карп жував латаття, а від самої води потяглись сліди по суші до самісінької груші кабанячі. Там він їв і насвинячив.

Перед громом ліс не спав, бо ж там пугач реготав. А осяяна була не примара і не робот, а Олексіїв власний чобіт, який був набитий сіном і стирчав на кілку для просушки.

Риба після нічної зливи не клювала. Зварили і посьорбали чайок із луговою м'ятою, розібрали куреня, розпорошили мокре сіно, засипали попелище і, муликаючи: - Там три верби схилились, мов журяться вони. - потягли велосипеди по розгрозній стежині в село. А потім їх і Олексійчика тягнув старший.

А малий, коли підріс, то задрив угору ніс і не боїться, як замалку і сам вже їздить на рибалку.

Якось із своїм онуком Олексійчиком він побував у гирлі Снові біля села Брусилів і те, що там побачив, його приголомшило.

На п'ятачку прибережної смуги від мосту біля с. Снов'янка і до впадіння Снові в Десну ніде яблуку впасти. І не тільки у вихідні.

Всеньке літечко через кожні три метри в куцах верболозу розташовані намети, курені, автівки, причепи, фургони, мотоцикли і мо-кіки. Поміж ними надуті матраци, ковдри, простирадла і скатерті. І люди голі, зодягнені. Від малюків до бородатих. Як на турецькому базарі повсюдно у ніс шпигає запах пригорілого м'яса. Шашличні, барбекю, курчата табака. Подекуди на таганках булькає юшка, але з привозної риби.

І муди. Таких жирних до цього часу ніхто не вирощував. Навіть

----- *Чи вам зачасничить?*

з метою розмноження опаришів, як повноцінної білкової насадки для розбещеної сьогоднішніми любителями риби.

- Так це цигани, про яких ти мені розповідав? - запитав онучок.

- Дещо схоже, але відмінності разючі у гіршу сторону. Тут не лунають циганські мотиви, немає запального переплясу, та і порядку теж.

Дійсно, з кожної автівки чи намету гупають на межі інфразвукових хвиль дебільні мотиви в залежності від крутизни власника. Над табором "Шатілла" звучить така какофонія, як перед початком Армагедону.

- А тут теж бувають привиди і сіроманці? - запитав онучок.

- Які там сіроманці, тутечки навіть затуркані до нестями окремі рибинки, що ще залишились у воді, до табору ближче як за три кілометри не наближаються.

А привиди бувають, розповідає свідок гороб'їної ночі:

- Буває, що весь табір спить після трудів праведних, а близько опівночі підданий привид як шарахне з ракетниць на честь свого ювілею. Дехто зляку підкидається, а потім вже тіпається до ранку, дехто закладає вату вуха, натягує на голову спального і пріє у ньому, як у парній.

Буває, що о третій годині ночі якийсь привид, набравшись до галюніків, зареве свою улюблену: - Ще треті півні не співали... і зіб'ється з ноти. І знову тиша.

Раптом ще одна примара вилазить із свого намету, плентається у кущі із-за відсутності біотуалета і починає строчити недосмаже-ними курчатами табака.

Проте сьогоднішній електорат уже нічим не залякаєш.

І лише оспівана в народній творчості зачарована Снов несе свої прозорі води, як і півстоліття тому до Десни і Дніпра-Славути.

ГОЛЕНІВ ЛІС

Сьогодні на кого не вкажи пучкою, мало-мальськи схожого на чоловічу стать, - рибалка-любитель або мисливець.

Та і емансиповані сьогодні такою розвагою не гребують.

Риболовна індустрія дійшла такого стану, коли будь-які забаганки любителів адреналіну можна виконати сповна: катери, човни, мотори, риболовні прибамбаси на будь-який смак, ехолоти і навігатори, прикорми для риби, починаючи від верховодки до кашалота, одіж під назвою "Екстрим", яка за рекламою виробників витримує від +40 до -70⁰С.

Випивони і закусьони з риболовно-мисливськими мотивами: "Хочеш юшки, ти, зараза - тоді півню скрути в'язи" на любий смак, не рівня колишнім "Сніданок туриста" з пережованою квасолею і товченими помідорами.

Все є, а риби майже немає. Видушили електроловом, борною кислотою, сітками і драчами. А про одного, відомого в рибоохоронних структурах любителя ходять чутки, що він бреше, що став калікою по чоловічій лінії на військових навчаннях. Подейкують, що свого причандалля він лишився від саморобної бомби на рибалці, тоді як шцент рознесло не тільки човна, а дещо ще.

Проте і сьогодні запитай першого стрічного риболова, чи знає він про урочище Голенів ліс, і відповідь одержиш ствердну. Ще і сьогодні на його плесах, ямах, перекатах і водоворотах можна спіймати плітку і окуня, йоржа і лоскирку. А якщо пощастить, то і лящика чи судачка замордує. Зрідка в Десні попадаються навіть сомики, але вже далеко не сомища, які водились не так уже і давно.

Прозора і норовиста біжить вона Чернігівщиною по широкій заплаві, мандрує піщаною рівниною. Через те і русло в неї дуже звивисте. Від Новгород-Сіверського до Чернігова маршрутка накручує 180 км, а човном по Десні всі майже чотириста.

Чи вам зачасничить?

Між селами Гориця і Боромики Десна закручує величезну петлю протягом близько восьми кілометрів і утворює на правому березі величезний півострів.

Хто хоч раз побував на ньому, назавжди запам'ятає непролазні хащі, порослі дубами, осокорами, густелезним підліском і в'юнкими рослинами, які оповивають вікові дерева майже до верхівки.

У лісі постійні сутінки. Доріг і навіть стежинок немає, а крутий берег річки вщерть забитий поваленими товстелезними деревами. Тільки в окремих звивинах є піщані пляжі, на яких майже ніхто не відпочиває із-за недоступності.

Лише моторними човнами, яких сьогодні не так уже і багато, добираються затяті любителі до насиджених місць. Зрідка на золотавому пісочку можна побачити тимчасовий табір туристів-байда-рочників, які веслюють з Н.-Сіверська до Чернігова чи навіть Києва.

А раніше урочище Голенів ліс славилось не тільки пудовими сомами, колесоподібними лящами, стрімкими язями і шерисперами і, навіть, подустами до двох кілограмів.

Десь на початку шістдесятих минулого століття освоював завітні місця і Олексій Бальма. На той час запас із десяти гачків вважався багатством, а волосінь одержували із поліамідної струни з "Хімволокна", яку витягували до товщини ноль три по сьгоднішній класифікації. Вудильником слугувала лозина ліщини, яку Олексій зберігав прямо на березі у кропиві.

На вулиці Пушкіна в Чернігові у хлібо-булочній пекарні риболов вимінював у дівчат за дві пляшки ситра піввідра присмажених хлібних пригарок, на березі замішував їх з глиною і з вечора відправляв, як прикормку, в улюблений омут. Ночував під поваленим на березі дубом, загорнувшись у полотняну рядюжку, а з ранку годин до десяти мав 8-10 добрячих лящів.

Цього омутка йому показав дід Скрипка, колишній ординарець партизанського генерала Федорова. В ті часи не міг простий чоловік

Михайло Сушко -----

партизан мав. Після війни, за протекцією його командира, він одержав дозвіл поселитись на узліссі Голеньового лісу над Десною.

Він там добряче обоснувався, мав город і пасіку, виконував функції бакенщика, ловив потихеньку рибку і потихеньку наглядав за Голеньовим лісом. Інколи приймав поважних гостей.

Олексій з ним познайомився на одній із таких зустрічей, де прислуговував високому комсомольському функціонеру.

А коли на пару наводили елементарний порядок (НЕП) на довжелезному стаціонарному столі після пікніка, що затягнувся до третіх півнів, колишній ординарець розповів Олексію історію Голеньового лісу.

- Жив колись, тучечки, де і я сьогодні живу, місцевий пан. Любив, бісове отроддя, до безумства душі молодюсінських дівчаток із прилеглого села Гориці і часто запрошував їх у свій маєток для виконання господарських робіт. А коли вони з'являлись, то на практиці пізнавали, що господарські потреби - це задоволення забаганок жінколюбного пана.

Щоб дівчатка підкорились його волі, пан відпускав їх голими у ліс, загороджений на перетинку колючим дротом. З півострова був лише один вихід через панове подвір'я, а навколо лісу Десна з швидкою течією. Цілу ніч пан ловив голісінських русалок. Від того і пішла назва Голеньового лісу.

Одного разу, наслухавшись розповідей Олексія про урочище на Десні, його однокашники з комсомольського активу сказали:

- Ми теж хочемо спізнати чарівний дивосвіт тієї унікальної перлини природи і половити тамтешніх лящів.

На той час Олексій був лихим вершником знаменитого на весь Радянський Союз мотоцикла К-750. Мотоцикл був службовий, але за відсутності гаража в установі, його дислокація була за місцем проживання наїзника. Інколи він його використовував у неурочний час, бо ж і на його утримання ніхто не давав ні копійки.

Аналог потужного засобу пересування на двадцять п'ять кіньських сил був і в його кофеса із залізничного вокзалу Івана Коваленка

----- *Чи вам зачасничить?*

патріарха серед молодіжних осередків. Любовно він його прозивав "Орльонок" на честь відомої на той час комсомольської пісні.

У загін рибалок-любителів підбралась команда відчайдушних: Григорій Бобочкін з тресту будівельників, кацап, зануда і трепло.

Юрко Жнець із силікатного заводу, недавній ідеолог обласної спілки юних; Сергій Козоріз - колега Олексія; Михайло Сосюн - його земляк; Олександр Глечкар з "Капронового" та ще трійка природолюбів.

Усі хотіли спіймати дохріна риби, хоч були повними дилетантами у цій справі.

Нарада про дислокацію, маршрути, матзабезпечення і час "Ч" була короткою і лише двох водіїв К-750, яка прийняла виважену резолюцію:

- По плящі на брата, закуска, - що взята, їдь до Гориці хоч на сідниці, а потім на К-750 до самих лящів-поросят.

Вудки не брати, гачки лише мати, а волосінь і вудилля знайдете в лісі в кропиві бадилля.

Прикормок не брати, та все-таки мати

Для себе рибачка, хоч каламарчик первачка.

На шосе на повороті в Горицю зібрались десять бажаючих заморити хоч однеєчку дебеленьку рибину.

На мотоцикла організатора турпоходу Олексія, окрім нього, вдерлося шестеро. Один заліз на бензобак, один на заднє сидіння, двоє втиснулись у коляску і двоє припаркувались на запасному колесі коляски.

їхали з піснею:

- Ми єврейці-молодці,
В нас обрізані кінці,
Ми берем кривий винтовка І
премо на Шепетовка...
Ха-ха-ха!

Михайло Сушко -----

Із заднього мотоцикла, навантаженого самогоном та закусками, трійка юних анархістів дружно підтакувала: Ха-ха-ха, ха-ха-ха!, хоч ніхто із мандрівників не мав ніякого відношення до творця і мотиву пісні.

Поодинокі селяни Гориці перехилились через тин і хрестились: - Божа матір! Одверни і заступи! Нехристі і розбишаки, вилупки недоношені. Мабуть, таки гряде Апокаліпсис.

У ті часи до галявини в глибині лісу, після обійстя бакенщика Скрипки, була проторована самотніми наїзниками через хаші і буєраки ледь помітна колія.

З криками і гиками навала любителів дармової юшки всі перепони пододала і зупинилась над Десною. Всі були приголомшені.

Описати красу цього унікального куточка природи бракувало слів. Три столітні велетні-дуби вартували тишу галявини і своїми крилами-вітами створювали неначе занавіс театрального подіуму. На авансцені поляна заросла в'юнкими рослинами і кропивою. Південну частину поляни до самої річки перетинав повалений товстелезний осокоп, під яким могла розміститись циганська кибитка. Посередині ділянка поросла зеленим моріжком і лісовими дзвіночками. А над самою річкою навис дубовий пень у три обхвати, неначе стіл у трапезній королеви.

Там і вшанувала своє прибуття у найпотаємніше місце Олексія Бальми його ватага рибалок-любителів, хоч дехто з них до цього часу вудку в руках не тримав.

Проте чарки в руках міцно тримали всі. З цього і почалось:

- Хай живе радянська влада і повна пазуха ціцьок, - виголосив перший тост колишній ідеолог комсомолії Юрко.

Хильнули. Дружно.

- Хай живе хто з ким хоче, - підтримав першого тостуючого Сергій Козоріз. Хильнули всі.

- Хай вороги всі поздыхають, - пропищав Михайло Сосюн.

----- *Чи вам зачасничить?*

- Пора і честь знати, - сказав предводитель, - піду вудки готувати та прикормку на вранішній жор риби.

Четвертий тост він проігнорував. Поставив особистого саморобного намета і пішов до води.

А на пеньку продовжувалось чаркування:

- За нас з вами і хрін з ними...
- Хильнемо заброди, за лоно природи.

До пенька Олексій повернувся після того, як підготував і засипав принаду, налаштував вудки і донки-закидушки.

Почало темніти, і неподалік від пенька палало багаття, а трохи підданий кацап з Тамбовщини, виголосив черговий тост: - За туманом нічого не видно. Хтось запротестував, що це пісня, а ніякий не тост.

Тоді Григорій поправився і запропонував:

- Препрошую за воссоединеніє. і хачу українськую песню., - І зятагнув:

- Сичі в гаю переплетались і ясеня раз у раз храпел.

На цій ноті, хильнувши чергову чарку, він захлинувся і шубовснув з кручі в річку.

Темінь. У водовороті чується воання:

- Спасайте, люди добріє..!

Усі залякли. Лише Олексій прямо з берега стрибнув у темінь, там нащупав потопуючого, схопив за чуба, учепився за кущ верболозу і зажадав:

- Допоможіть, братці-алкоголіки, вийняти з Десни-чарівниці нашого пісняра.

Витягли. Врятований стяг мокрі штани і став їх сушити над багаттям. Сп'яну незчувся як у них вигоріла вся матня. А коли помітив, промимрив:

- Щоб ти сгорел со своей рибалкой, - тицьнувся у кропиву під колодою осокора і миттєво захопив.

Михайло Сушко -----

Дехто з компанії шугонув за Григорієм. Лише Сергій Козоріз та Михайло Сосюн вдерлися у вігвам вождя племені і почали викаблучуватись.

Сергій вдавано гикав і ригав у вухо Михайлу, а той пручався і крив його матом. Олексій зажадав покинути його намет. Реакції ніякої, а театралізовано-п'яне дійство продовжувалось.

І тоді терпінню організатора пікніка настав кінець. Він схопив з багаття величезну головешку і жбурнув її між комедіантів:

- Геть, свинота, з "целомудрених" покоїв!

Подіяло. Виметнулись із намету миттево. У кропиву.

Стало тихо. Багаття догорало. Поляну осяяв перший промінь вигулькнувшого із-за хмар блідого місяця, віддзеркалив, як свій прообраз, доріжку на Десні, і в серці Олексія забуяла неопізнана і неосяйна радість від буття навколишнього дивосвіту.

Його поплічники валялись у кропиві - хто горілиць, хто скарлючався подібно малюку, а його кум Іван спросоння усміхався і мимрив:

- Орльонок, орльонок, взлеті вище сонця...

Олексій ще раз поглянув на потопаючого і виринаючого у хмарах місяця, заліз у свої похідні хорони, тричі позіхнув і занурився в тенета солодкого сну.

На світанку прикормлена з вечора риба клювала добре. Олексій на донки зловив трьох лящів і одного язя. Глянув на річку нижче по течії і в димці зникаючого туману побачив Михайла Сосюна, який забавлявся спінінгом. Закине в річку блешню, тягне до себе і примовляє:

- Ловись, рибко, велика і маленька.

Через деякий час Олексій запримітив, що репертуар рибалки різко змінився:

- Ловись, падлюка, ловись, гадюка, ловись, задрипана.

Олексій став придивлятися до творця українського фольклору і після чергової потяжки блешні уледів, що Сосюн відкорковує проб-

----- *Чи вам зачасничить?*

ку на донці спінінга, нахиляє його до горлянки і щось дудлить, аж крикає.

- А іди-но сюди, голубчику!

Той підійшов. Олексій відібрав снасть, витяг затичку і виявив, що у порожнині саморобного спінінга ємність десь на півлітра самогону-первака. Залишилось лише на денці. Порушника відправив до пенька. А там розігралось нове дійство.

З кропиви підіймались вчорашні рибалки і прикладались до казанка з залишками холоднючого чаю, завареного з вечора чебрецем, а чогось зігрівуючого ні в кого не залишилось. І лише Михайло Сосюн почувався так, наче його мати тільки народила:

- Любо, братці, любо. Любо, братці, жить...

Рибалки занудьгували, почали вносити нові пропозиції:

- Тутечки риба клює погано, давайте поїдемо до Снові.

Олексій, спіймавши п'ять добрячих рибин, не погоджувався. І тоді Юрко Жнець підсів до нього із-заду і почав потихеньку відправляти до рота парений горох, що слугував насадкою на гачок, і пшоняну кашу, якою начинялись кормаки закидушок.

Тихенько плямкав і все канючив:

- Говно твоє принадане місце, давай поїдемо до Снові.

Коли Олексій повернувся лицем до набридлого теревенями недавнього ідеолога, то вже було пізно. Каші і гороху не стало. Зникли, як корова язиком злизала. Юрко винувато покліпав своїми баньками і знову захникав:

- Поїхали до Снові.

Робити нічого. Поїхали. По дорозі рибалки-любителі здали у Снов'янському магазині кучу пустих пляшок, додали дещо із заначки, знову затарились і на річку Снов прибули повністю екіпірувавшись. Пішли тости:

- Будьмо, братці, любі.

- Будем жити, не тужити, а на враженьок хрін ложити.

- Да не закаламутиться джерело життя нашого.

Михайло Сушко -----

Олексій, як водій, у чаркуванні участі не брав. Знову натяг намета, переглянув снасті і вирішив роздобути якусь наживку на гачок.

- Я їду за місцевою ошиткою, хто зі мною?

Згодились три. Малий Со сун заліз у коляску, Сергій усівся позаду водія, а вчорашній утопленик учепився на запасному колесі коляски. У проточній канаві ошитки наловили швидко і вдосталь. Знову заревів мотор, і мотоцикл, круто розвернувшись, ринув з углови- ни на пагорб. Колесо коляски стрімко піднялося вгору. Григорій, боячись, що мотоцикл перекинеться, сковзнув з багажника і наткнувся на прикріплену табличку номера на задньому щитку.

Живіт падаючого з коляски пасажира ковзонує по табличці лише поверхнево, але кривава смуга появилася відразу. Потерпілий зняв штани, потім труси, і, намочивши їх у рівчаку, приклав до рани.

- Ти, падлюка, вчора мене витяг на світ божий з виру, а сьогодні захотел убить как Тарас Бульба свого сина. Я с тобой дальше не еду.

- Як хочеш. Пити треба менше.

Григорій натягнув штани і потеліпався до табору, матляючи через вигорілу матню своїм причандаллям. По дорозі він наткнувся на табір відпочиваючих з Ленінграда. Біля наметів вовтузилися декілька жіночок, готуючи сніданок.

Григорій наблизився до куховарок і виголосив:

- А у вас зельонка імеється?

Жіночки поглянули на пришельця, потім опустили очі нижче... і дременули в намети, як ошпарені, побачивши оголені тілеса приبلуди.

Так і причвалав невдаха до табору без медичної допомоги.

- Рибалка не вдалася, - сказав Олексій і почав складати свої прибамбехи в коляску. - Поїхали.

Розмістились згідно з місцями по паспорту. Лише кум прихватив одного зайвого. Решта, похнюпившись, почимчикувала на попутки.

На "Орльонку" в коляску встиснулося двоє: Сергій Козоріз і Михайло Сосюн унизу під фартухом.

----- *Чи вам зачасничить?*

Перед самим Черніговом Сергій закричав: - Міліція!.. - і почав ногами заштовхувати Сосюна в самий куточок коляски. Проте ніякої міліції не було в помині, а лише черговий прикол весельчака.

Вечоріло. Михайла і Олександра Глечкаря висадили біля міського парку.

Біля скверика колишнього будинку добровільного товариства армії і флоту на вулиці Комсомольській "Орльонок" у темряві налетів на якусь каменюку і перекинувся.

Водій і його пасажир ще не зовсім відійшли від оковитої і з переляку дременули по домівках, а заднє колесо вертілось від працюючого двигуна доки на нього не натрапили даїшники.

По номеру знайшли власника мотоцикла та його адресу. Прийшли.

- З ким ти їхав на мотоциклі?

- Сам, один, - він не хотів викрити, що ще був працівник міськкому комсомолу.

- А хто за кермом був?

- Не я.

Проте права на керування довелося витягти з-під подушки. Рибалка запам'яталася надовго.

А коли він знову їх одержав, запропонував:

- Давайте поїдемо на полювання, у Голенів ліс. Чудові місця.

ПОРАДИ БУВАЛОГО,

або Як я лікував катаракту

1. Трохи про себе

Народили мене на Коропщині у с. Незаможному. Давно. На теплому Олексія. Так і нарекли: Альоша. За народними переказами баба Улита уже в першу ніч гойдала мене під курячим сідалом, щоб менше репетував. Кажуть допомогло.

Потім було всяке: війна і розруха, голодуха і холодуха. Пам'ятаю, як пас курчаток і качат, доки лапач став дівчат, а як пішов уже до школи - перестав ходити голий. Потім навчався заочно і навчав студентів. Очно. Ходив за плугом і в начальниках. Була відбудова і навпаки - розбудова.

Так пливли невпинно роки і добавлялося мороки. І не тільки у мене, але і в добре знайомих. Мабуть, в залежності від того, хто скільки спілкувався із Богом чи Люцифером.

Один наїв здоровенне пузо, іншого огріла у тім'я блискавка і він блудить по білому світу, як неприкаяний. Ще один п'яним звалився з печі і скрутив м'язи, дехто нажив геморої.

А мене ошчасливило катарактою: правим оком ще трохи бачу, як "Белсєт мой парус дальокий...", а лівим - "...за туманом нічого не видно."

З'явилися поради: родичі, знайомі і просто хороші люди: закапуй очі настоями трав і не їж пігулок; ковтай пігулки і не закапуй очі власною сечою. А народні цілителі: - їж чорниці і запивай настоем курячого посліду; на ніч жуї листя чемериці і спльовуй, бо то отрута.

Перепробував усього. І їв і жував. Усе окрім чемериці. Не покращало. Нарешті сусіда-інтелектуал і по-сумісництву майстер-клас по доміно ізрік: - Хай дозріває!

----- ***Чи вам зачасничить?***

- Почекаю, трясця його матері, - погодився, - може хоч зуби збережу без постійного жування. Тим часом зроблю аналіз, які переваги чи застереження настануть, якщо я поміняю шило на мило, тобто власного, хоч і неприватизованого (як хата в селі), кришталіка на "інородное тело". І якщо все завершиться вдало, то що я буду мати.

Узяв у руки олівця і вийшло таке:

Переваги:

- зможу затягнути тонесеньку волосінь у мікромормишку і буду підробляти у колег- сліпаків;
- буду чітко бачити де "домашня" з часничком, а де "Краківська" на шведському столі у складчину на капоті автівки;
- ніколи не буду тягнути ложку до вуха;
- буду бачити куди і чого майнула дружина;
- буду помічати, якщо сусіда крутить мені дулі;
- ніколи не сяду мимо унітаза;
- і ще деякі несуттєві.

Застереження:

- ніколи не падай з даху;
- не стрибай через тини, як оглашений;
- не копай картоплю з відбійним молотком;
- не поривайся скрутити м'язи кабану чи загамселити довбнею бугая;
- не стрибай з мосту, якщо на дні каменюки чи дубові пні;
- та інші, не варті уваги.

Бачу вигоди переважили. Рішення однозначне: Бог милостивий, в бій на катаракту!

2. У пошуках цілителів

Почув, що в одній лікувальній установі обласного центру фахівці вище рівня світових стандартів. Поглянув на календар: п'ятниця, тринадцяте.

- Хрін з ним, - думаю, - де нашим не пропадать.

Забіг до кіоску, на всяк випадок купив плитку "Рошена". За тринадцять. Підходить тролейбус. Бачу - тринадцятий.

- Була, не була, - думаю, - поїду.

По дорозі тролейбус не загорівся і не розвалився, але чи з рейок зійшов, чи соляра закінчилась, але зупинився. Наглухо. Пересів на другий, а він, зараза, під тим же номером. Летів як оглашений. Проте, я все ж таки до установи доїхав.

Заходжу до вестибюля: - Матінко моя! Народу!... мо чоловік з тисячу. Ніяк не доберу толку, чи так насправді, чи я через катаракту збився з толку. Часом двоїться.

Разом з тим гостро унюхав, що в черзі до реєстратури якийсь гицель нахабно дише в потилицю старенькій настояним перегаром. Йому, в свою чергу, струнка білявка - французькими - "Шанель-13".

Навколо також попахує свіженьким гноєм і часником. А ще відчув, як "дурманом сладким веяло". Всі в одежі, спітнілі, з чуприн капає.

- Ні, - подумав, - не витримаю ні я, ні моя каракатиця.

Глип, аж майже поруч роздягальня. На посту через стекельця кліпає очицями кволенька чи то бабуся, чи молодиця.

- А чи не скажете, добродійко, де тут очі замінюють?

- Аякже, шкажу шиночок! У "двести тринадцатой". І без черги.

- Бреше, - думаю, - баба. Де ви бачили, щоб в лікарні без черги. Та іще оте бісове тринадцять.

Піднімаюсь на другий поверх. Дійсно, біля кабінету нікогісінько. Чемненько тричі постукав, рипнув дверима, бачу аж сидять дві в халатах, як мадонни. Мовчать і чекають.

Чи вам зачасничить?

- Катаракта, - кажу, - визріла.
- Сідайте до того лазара. Припав до окуляра.
- Дійсно визріла, - кажуть, - двадцятого операція. Заїзд до стаціонару дев'ятнадцятого. Ось Вам списочок досліджень. Пройдіть у своїй клініці. І хай Вам щастить.

Лише три хвилини, і я вже задкую до дверей. Щоб не показатись нікчемою, бурмочу: - Щиро дякую, спасибічки Вам, данкешон і бардзо дзенькую...

- Оце так обслуга, блін!

Уже в тролейбусі нащупав у кишені підталого "Рошена" і почав відправляти дольками до власного рота. Бачу, зосталось лише дві:

- Побалую дружину, - майнуло. І сховав.

3. Обстеження і спостереження

У піднесеному настрої відчиняю двері до власної оселі.

- "Ти чево либисся, Альоша?" - огорошила дружина.

Вона у мене із Березного і гомонить тільки по-їхньому. З помітним канадським акцентом. Звуть її Устиною. Інколи в пориві ніжності я називаю її ласкавенько: - Усцюся.., а вона мені: - Не бреши!

Так от вона, сердешна за останні роки із-за всяких болячок з'їла пуди три чи чотири різних пігулок і порошоків. Моталась, бідненька, по всіх лікувальних закладах, пройшла, як кажуть і Крим, і Рим, і мідні труби.

Я їй: - Прийняли мене в установі як принца. Г ваделупського. Пробіжусь завтра по аналізах в нашій клініці і вперед, у похід на катаракту.

- Охолонь, Льоха незаможня! Ти коли був останній раз у "больніце"?

- Кажись. у 1976-му, в ЦЛК. Тоді ліве ухо забилося сіркою. Драїли.

- А коли ти був останній раз у нашій поліклініці?

Михайло Сушко -----

- Так був же я ото коли зубничка видерла мені здорового зуба замість хворого. Дай Бог пам'яті, це було десь на початку двадцять першого століття. Ага... - точно у січні 2001 року.

- Так це і весь твій досвід спілкування з медициною? - запитує.

- А пам'ятаєш? - кажу, - не такий уже і давній епізод, коли ти звернулась до мене по допомогу: - Я так замоталась. Сил "більше нету". Збігай, золотко, в аптеку і купи мені нарсульфазол-сульфаніламідний.

- Так я, дорогенька, такого і не запам'ятаю. Я добре знаю лише гентос, імпаза, а ще амізін. Ай да молодець.

- А вона мені: - Бери мій блокнотик і знайдеш назву в списочку.

- Та я поки щось у ньому знайду, то аптека закриється. Він же у тебе не по алфавіту, а по болячках. Та я такого слова і не вимовлю. Запиши на магнітофон, тоді піду.

Сходив. Приніс.

- Щоб я говорила, золотко, такого не пам'ятаю, а те, що ти більше двох годин десь блудив з магнітофоном, як дурень зі ступою, пам'ятаю, бо я ледь "не кончилась".

- Мабуть, даремно я згадав той епізод, і даремно тоді погодився, бо ж матріархат закінчився ще на початку палеоліту.

А вона продовжує допит:

- А історія болізни у тебе є?

- Так воно, - кажу, - повинна бути у нижньому шкафчику морозилки. Ще як купили її десять років тому назад, так зразу туди засунули, щоб ніде не пропала.

- І що в ній написано?

Якщо мені пам'ять ще не відшибло, то записів було три:

- перший про те, що я п'яти років бігав без штанів, а потім ще місяців зо три мочився у ліву колошу;

- другий про те, що хутірські парубки перебили мені кілком носа, щоб я не лазив до їхніх дівчат. З тих пір і не дише ліва ніздря.

----- *Чи вам зачасничить?*

- ну а третій вже зробила зубничка. Отож я з ранку беру списочок, лікарняну історію і гайну по аналізах.

- І ти хочеш, тепленьку, 18 обстежень пройти за день? Та ти будеш блудити по кабінетах до другого пришествія. Завтра, ще "по тьомному" підеш за мною!

Сперечатись не став. Завів мобілку-шкрябалку на шість, розмістив біля пупа і заснув. Спав чи ні, аж чую - шкрябає.

На скору руку готую те, що треба для аналізів не ївши і не... Зразу нашкрябав на кожному чорнильним олівцем свої координати, склав добро у целофановий кульочок, перев'язав шнурочком з бантиком, приторочив бірочку, щоб каліграфічно написати прізвище, аж почув:

- Що ти там мастириш? Алексей... треба все окремо і без твого мішка з бірочками.

- Дуй за мною і не опинайся!

Доки я стояв з каламарчиком власної сечі серед бабусь з ціпочками, моя благовірна оббігала три поверхи клініки й ізрекла: - Марш за мною швиденько, Льюха.

Я тицьнув своє добро в руку оторопілої санітарки і кинувся доганяти половину. Дивлюсь, до кабінету кардіолога вже сформувалась невеличка черга. Чоловік із вісімнадцять.

Пристроївся ззаду.

Знову чую: - Ти "чево" стоїш, як істукан! Твоя черга перша.

Заходжу в кабінет: - Ви тиск міряли?

- Ні, - кажу, - Неміров.

- Неміров, то всесвітньо відома марка горілки, а я запитую, чи є у Вас тиск.

- Ні, немає. Ніде не давить і не тисне.

- Тоді ідіть, діду, Ви здорові, як бугай.

І поїхало. В кожному кабінеті я перший.

Зубничка спитала, чи є в мене зуби. Кажу: - Є. Всі, окрім 28-го,

Михайло Сушко -----

якого Ви видерли замість хворого, а той потім сам вилікувався. Про те і підпис Ваш є. Вона глянула в мою граматку і розреготалася, аж гланди видно.

- Ідіть, - каже, - Ваш рот санований.

В інших кабінетах особливих запитань не було. Невролог спитав, чи я не припадошний.

- Бог милував, - кажу.

Лише уролог причепився, як пожована жуйка: - Закладуєте? - питає.

- Не дуже, - кажу.

- А мочитесь?

- Мочусь...

- У штани?

- Та ні, ще успіваю добігти.

- А як простата, аденома є?

- А як же без них. Я як усі, - от присікався, пристав, як смольник, - думаю.

А він продовжує допит: - А як у Вас із фіззарядкою? Ананізмом занімаєтесь?

- Аякже, - кажу, - занімаюсь.

- Де і коли?

- Щоранку, - відповідаю, - на дачі. На турнику, - а собі думаю: - Чи не пішов би ти в баню. Слідопит.

Ледве одкараскався.

На закуску терапевтша поставила свої запитання: - В животі не булькає? Не пучить? Глистів виганяєте?

- Ні, не булькає, не пучить, не бачив. - Відповів у порядку надходження запитань.

- Рота відкрийте, - наказала. Відкрив.

- Кажіть після мене: - А-а-а-а.

- Б-е-е-е

- Та ні, кажіть: - А-а-а-а

Чи вам зачасничить?

- Так я ж після Вас: - Б-е-е-е.
- Цитуйте, не лементуйте. Починайте першим.
- А-а-а-а... - загугнявив.
- Здоровий, ідіть.

Біля десятої години, уже у власній кухні, зажовуючи огірочком, подумав: - Яка ж ти у мене гарна жіночка, та й кажу: - Раз ти Усцюся така шустра, то і за результатами завтра підеш ти.

Принесла. Через сорок хвилин і сімнадцять з половиною секунд. Засікав на хронометрі.

І так, ура! Я готовий на операцію.

4. Повертаю застарілі борги

Поглянув на відривного календаря. Бачу, до заїзду у стаціонар у мене ще три дні. Згадав, що дружина вже давно і часто дорікає: - Вечно ти там колупаєшся, як свиня за жолудями! Це про моє книжкове завалля. Наведу, нарешті, у бібліотеці лад.

Спочатку відібрав і спільно з майстер-класом по доміно доставив до маршрутки історичні вісім томів історії КНРС, всю історію Києва та Чернігова, власні рукописи про коропську бабу Калачиху і плавучий міст, про незаможного голову колгоспу Пилипця та його послідовників і тридцять два томи Сталіна. На останок не пожалів весь "Капітал" вождя німецького і всесвітнього гегемона. Все це відпер на дачу.

Хай трохи полежить і буде як знахідка. Чим не готовий подарунок наймолодшому правнуку на "совершеннолетіє".

Туди ж поїхав і комплект "Про сад і город".

Після цього розсортював по алфавіту і згідно з табелем "о рангах" російських часів царизму, совдеповських і забугрових класиків. Перші пішли на задню полицю, інші в закриті нижнє відділення серванта.

Детективи і фантастика розташувалась під самою стелею. Тро-

Михайло Сушко -----

хи нижче зайняли місце томики Байрона, Шевченка, Маяковського, Есеніна. Окремо виділив місцевих поетів.

Вибрані твори Рабіндраната Тагора, Решард Нурі Гунтекіна "Птічка певчая", повна Агата Крісті і повість "Алітет уходіт в гори" зайняли четверту полицю від низу.

У центрі зайняли місця мої надбання з Харківського "Книжкового клубу": Ден Браун, Хулія Наварро, Філій Вайденберг, Ромен Сарді, Кейт Мосс і вся Сімона Вілар, а також "Народні методи лікування" і "Готовим в горшочках".

Інші видання про кулінарію втиснув у посудну шафу на кухні. "Виноделіє" і "Все про самогон" - поміж пляшками в бар.

Різні медичні фоліанти, філософсько-теологічну літературу, збірники анекдотів з матами і відоме "Хожденіє по муках" перетягав у спальню дружині під ліжко.

Усі довідники, порадики по автосправі і "слесарному делу", а також "Правила хожденія для сліпих і пішоходів" - відтарабанив у гараж.

Усю Донцову подарував сусідці. їй, бач, дев'яносто два, а читає без окулярів. В основному підшивку "Деснянської правди" за 1960 рік, бо пенсія з гультин ніс.

Ексклюзивні томи постійного користування "Декамерон" Джовані Бокаччо, "Тисяча і одна ніч", "Євангеліє від Іуди", "Історію моєї грешной життя", Джакомо Казанови і "Тені ісчезають в полночь" розмістив на самому видному місці, палітурками до зали.

Усі бібліотечні повернув до абонементу ім. Короленка.

"Вій" Гоголя та Булгакова з Маргаритою підсунув під подушку. Почитую на сон грядущий.

Дев'яносто дев'ять журналів "Світ рибалки", "Риболов" Україна та "Рибачте з нами" склав у стовпчик на журнальному столику по номерах.

Нарешті зацапану предками "Біблію" і злинялий "Домострой"

----- **Чи вам зачасничить?**

розташував поряд з телефонним довідником і вигукнув переможний клич:

- Хуг! - Як Чинганчгук з берегів озера Онтаріо.
Борг ліквідовано.

5. Довгий шлях до мети

Дочекався дев'ятнадцятого. Глянув у гороскоп. Повний місяць. П'ятниця.

- Хрін з ним, - схопив налаштований дружиною баул з постілляю і "приналежностями", тормозочком і запасними трусами і запитав:
- А шкалик там є?
- Та ти шо? Це ж тобі не рибалка! Мотай уже "камбала одноглазая"!

Вийшов, сів на тринадцятий. Доїхав без пригод. Знайомим шляхом піднявся у 213-й. Сплатив за операцію. Плата, як на мій погляд, помірна. Раніше за подібне маєтками розраховувались і чекали роками.

Одержав "направленіє в прийомний покой". П'ять хвилин і я в "дамках". Прикупив, тут же в аптеці "Сопроводітельний" пакет з ліками. Не так уже і дорого. Величезний.

На електронному табло десять нуль-нуль. Дві хвилини ходу, і я в "покое". А там... О сестри, сестри, горе вам! Мотаються, як огла-шені: від обгорілого до подранка (привезли прямо з полювання), від безногого до глухонімого. В одного жінка рогачем вибила передні зуби, навіть шепелявити не може, лише гугнявить через ніс: - Ай-боліт.

Згадалось армійське Толі Близнюка: - "Комната бита бітком набіта, в комнате бита робота кіпіт..."

- Замітив двох прямо стоячих з торбами, як у мене: - За ким буду?
- Запитав.
- Будеш третім, - калічені зі швидкої "не в счот". Вони "вне оче-

Михайло Сушко -----

реді", але теж за якоюсь чергою. Примітив, що "Амбулансе" підкидають свіженьких через кожні двадцять хвилин. Регістраторка од- ненька.

- Мабуть, не вистою, оце тобі і "полнолуніє".

Скинув кожушка, стелюсь у куточку на двох торбах, скидаю галстука, щоб не задушитись. Улігся. Капелюха пришпилив англійськими шпильками до комірця - мало чого, з морської нерпи. На останку почув, як натужно скрипить перо замордованої регістраторки і поринув у сон.

Чую, штурхають: - Прокидайтесь. Ваша черга. Я за Вами, в урологічне.

В "покоє" пусто і спокійно. На табло на півтретю.

Підсів до регістраторки. Молоденька. Чепурненька, але знесилена. Пише лівою.

- Права, - каже, - заніміла.

Поспівчував.

- Ви вже потерпіть, дідусю, доки все запишу: історію болезні, родовід, місце проживання, аналізи, дослідження, рекомендації і соціальний стан, інші "походження". Нічого не поробиш - інструкція.

Хвилин через двадцять: - Ось це комплект вашої "сопроводіловки". Ідіть у санпропускник і роздягальню, здавайте одіж або пересилайте платіжкою дружині. Далі Вас відведуть куди треба.

- Та хіба я такий уже тупиця чи зовсім сліпий, хіба сам не знайду очне?

- Не знайдете. Лабіринт...

Помили, обігріли, обібрали і зовсім зелене дівчисько у халатику кольору морської хвилі взяло мене за хлястик і повело.

Водило сходами, переходами і проходами, тинялись тупиками, коридорами і лише о шістнадцятій передало мене в регістратуру очного. Дійсно лабіринт.

6. На верхньому щаблі до мети

Уже третя за сьогодні регістраторка. Приємна на вигляд, моложава шатеночка. Зустріла доброзичливо, хоч без особливої радості: - Де Ви блукали до цього часу, шановний?

Я тик-мик: - Так в "покоє"...

- Все ясно. Чернігівський?

- З привокзального, - кажу.

- Базару? - Перебиває, - бомж?

- Та ні, - кажу запопадливо, - з привокзального кварталу, етаж перший, квартира.

- Не треба подробиць, я до Вас на іменини не збираюсь, - давайте Вашу "сопроводіловку". Не поспішаючи, але швидко склала маршрутний лист моїх походеньок у відділенні.

- Не знаю, що мені з Вами робити. Вільних місць уже немає.

- Як то немає? - запитую. - Я он через відкриті двері бачу, що в палаті номер шість валяються лише дві одноглазеньких, а ще одне ліжко вільне.

- Не положено!

- Та що там Вам не положено, якщо є "направленіє" і вільне місце.

- Не положено, разнополоє. Інструкція.

- Може, на розкладачку пристроїте в коридорі, біля шостої?

- Та Ви що, з неба звалились? У нашому закладі? В коридорі? А репутація? Нізащо.

- То, може, я в "покоє" до ранку. Досвід маю.

- Не положено.

- От затялась, - думаю, - зі своїми інструкціями.

Бачу, бере слухавку: - Що в тринадцятій? Звільняється? Слава тобі господи. У мене тут один ізвращенець. Груповуху хотів відкрити у шостій палаті. Вам повезло, молодий чоловіче. Підете в тринадцяту.

- Нічого собі повезло, - думаю, - п'ятниця, повний місяць, доби-

Михайло Сушко -----

рався на тринадцятому тролейбусі та ще й у тринадцяту. Повний хляпець. Блін.

Але відступатись нікуди, позаду в квартирі дружина. Усцюся.

Глибоко зітхаю і погоджуюсь.

7. Палата №13

Піднімаюсь на поверх вище. Дивлюсь: ідальня, маніпуляційна, а між ними тринадцята. Хоч тут пощастило. Відкриваю. Бачу, сидить на моєму ліжку ушусканий молодик.

- А я Вас дожидаюсь, - каже, - з Вас бутилка. Я тут ліжко удосконалив. Спати будете, як убитий.

- Не дала, - кажу, - дружина на дорогу.

- Тоді адресу і телефон. Вийдеш - потолкуєм. За свою шаньку і зник.

Розглядаю тим, що трохи бачить: на ліжку навпроти лежить замарльований, але правим оком водить туди-сюди. Віку не визначити.

- Сідай, - каже, - не бійсь, не укушу. Із Задеревічей я, тільки з операції.

- А я, - відповідаю, - місцевий, з привокзального... Не встиг доказати, як він застрочив:

- С базара? Бомж? З вагончика?

- Знову за рибу гроші. Втім'яшився їм той ринок з вагончиками.

- Та ні, - кажу. - Район наш привокзальний. Олексієм зовуть.

- А я Єсип Іванович. Так і познайомились.

Дідок, бачу, нічого. Доброзичливий, балакучий:

- Ужин у п'ять вечора, - каже. Розговорились. Те да се, і я поступово сів на свого конька і звернув на політику.

Розпочав з адміністрації Президента.

- Реформують, - кажу, - настирливо борються.

- З усіма, - перебиває сусіда і починає теревенити про якусь

Чи вам зачасничить?

Марфу. Торочить і торочить, аж схлипує. Ледве встряю у його монолог.

- А уряд, - кажу, - пішов на непопулярні...

- Та я таке уже чув по телевізору, - знову перебиває дід, - звітував перед депутатами заступник міністра житлово-комунального господарства і почав словами: - Уряд пішов на. пішов на. пішов. чи то від хвилювання, чи від брехні почав заїкатись.

А один з тих, кого б'ють із залу: - Да договарюй уже, куди пішов уряд чи куди ти його посилаєш. Зал грохнув від сміху. Реготали всі: і регіонали, і оригінали, і комуняки, і ті, яких недавно гамселили в залі. Заливався спікер і його заступники.

Бачу, метикований дідуган, а прибідняється.

До вечері Єсип Іванович знову вперто торочив про Секлету, потім про Химку.

Я знову підловив момент і вставив своє.

- А от депутати, - кажу, - дуже уболівають і піклуються.

- За свої "дворци і помєстья", - перебив дід. - Понастроїлись у нас, над самим берегом, нувориші.

Провокую діда на розвиток думки, щоб знову не перейшов про жінок.

- А часто? - запитую, - приїжджають до села.

- Очень часто, - відповідає, - депутати, їх жони, тещі наїзжають, і енти. як їх. прости. господи, не вспомню. Наложніци. Наезжают на село, на лес з бензопилами, на рибу - з електроловом, наезжают на землю.

Как понаезжают на джипах, на тех, шо "езде ходят", на водних подушках, на БМВ, а один дак на БМП приперся.

- На все село димят шашликами, баб-люля, бар-бику, смажать індюков на електрошокерах. Понажираються і співають: - Ще не вмерла Україна. Не хочу я про політику, - і знову перемиває кістки Сонечки, Манечки, згадає крохотулю Зоряночку і Светораду Янтарную.

Михайло Сушко -----

- Ну бабник, - думаю, - і замовкаю.

У коридорі лунає заклик:

- На ужин, мальчики і дівочки!

- Сімнадцять нуль-нуль, - каже Іванович, - пунктуальність надзвичайна. Як в Уїнстона Черчіля.

Показує дорогу до зафрахтованого їм столика. Старожил.

Відлік часу пішов.

8. Громадське харчування

У їдальні охайно. На столиках екобана, купа білого і чорного хліба. їж - не хочу. Як при Микиті Сергійовичу. Порізаний акуратненько, тонюсенько. Як у Фінляндії.

Біля амбразури черги ніякої. Слабий пол на амбразуру кидається першими, як ластівки до гнізда.

Харчування триразове, безкоштовне. Ранком перловочка з бурячком. Бурячок покришений дрібнесенько, як пожований. Для беззубих саме раз. На друге кип'яточок, обезжирений. На обід супчик з горошинкою або опенечкою. На друге кашка з морквочкою. Запиваєм компотиком з чорносливом.

Вечереємо знову бурячок з кашкою. Кип'яточку від пуза. Цукор власний, як є.

Хто не взяв з дому ложки, сьорбає прямо з миски. Хто не має чашки з власним клеймом - може, сьорбати кип'яточок з тарілки після кашки.

- Страви, - каже, похукавши на супчик мій "сожитель", - канешно не такі, як в депутатській їдальні, проте з голодухи не помреш, хоч і пузо не наїси. Але кашеварять відмінно.

Дійсно, хоч і без різносолів, але готувати і подавати дівчата вміють. А подають не тільки в амбразуру, а декому і в номер. Ну це тим, у кого пузо величезне, аж підлоги не видно, та ще й катаракта.

А щодо майстерності головної поварихи і її першої заступниці, то

----- *Чи вам зачасничить?*

я голову на відріз даю, що приготувати люля-кебаб-чехохбілі у Московському ресторані "Кавказ" чи у Токіо-суші до винця "Кіндз-Ма- раулі" чи "Цинандалі" зможуть запросто.

9. Тихий час

За регламентом після того як понабивали бурячком животи - тиха година. Протягом ста вісімдесяти хвилин. Щоб жирок зав'язувався.

Лежимо. Перекидуємося словом. На запитання, чи в селі так як він "балакають" всі, почув:

- Дніпро, - каже, - нас із сябрами розділяє умовно, тому у нас іздавна все перемішано: і слова, і люди, і звички, і скотина, і "родственние отношения". І кордону раніше ніхто не знав.

Трохи помовчали. Чогось сумно стало. Чи то через минувшину, чи через сьогодніня.

Уніс пропозицію: - Бачив, - кажу, - у сусідній "камері" у карти грали, - може позичать, перекинемось у підкидного?

- У дурака не іграю і тобі не советую.
 - А в очко будемо?
 - Нет. Баба все обрахувала і лишнього не дала, а ще ліки і дорога домой. Не хочу шльопать, як чумак із Криму, та і дорогу розвезло.
 - Евріка! Я ж шашки із дому прихопив. Зіграємо удвох на висадку. За фук і в дамки.
 - Не пойдьот! Після операції мозги нельзя перенапрягать.
 - То може в Чапаєва. Трісь і ваших нет!
 - Не буду, у мене ногтя на том пальце нет.
 - А якщо попросити доміно? Луснув шістьорочним і риба.
 - Нельзя, тихий час!
 - Ну бабник, - думаю і задрімав.
- Спочатку від пережитого за перший день в голові мерещились

Михайло Сушко -----

примари. Через деякий час бачу, бісенята водять хоровод, а в центрі сидять три відьми і щось "балакають". По-задеріївськи. Повільно розплющую очі:

Сидять. Три. Моложаві жіночки. Весело щебечуть з дідом. І поїхало: ці виходять, три заходять, і так до дев'ятої вечора. - Точно бабник, - думаю і чую голос в коридорі:

- Мальчики і дівочки! Шикуйтеся на укольчики, в очі крапельки. Пішов, ширнувся, закапав, повернувся, ліг.

А тут в палату забігає медсестричка:

- Завтра на операцію! Зранку в рота не беріть, хоч вас затош- нить чи замутить, до операції - боронь боже. Ковтайте цю пігулоч- ку і в люлечку. Спатимете як убитий.

Ковтнув, запив, улігся. Останнє, що закарбувалось у пам'яті, буркотіння діда за дверима: - Приходьте ще, приходьте завтра і після-завтра, хоч утром, хоч вечером, прийму неодмінно.

- Воїстину бабник, - і провалився в сон.

10. Правила і розпорядки

У нашому мікрохірургічному розпорядок милосердний, але пунктуальність німецька. За цим стежать. Цілодобово.

Підйом у шість нуль-нуль. Ранковий моціон, прибирання, провітрювання, сніданок, обстеження, процедури, обід, тиха година, укольчики, вечеря, особистий час, крапельки перед сном, щоб очі склеювались, і відбій. Як ото у пісні Мусліма Магомаєва: - "По накатанной дорожке..."

Марка лікувальної установи постійно і неухильно підтримується. Це не якась там задрипана МММ в малосімейці. Думаю, що тягнеться на п'ятизіркову.

11. Готуюсь на старт

Сплю... Після пігулки. В мізках метрономить: о шостій, о шостій...
Чую штурхана під бока:

- Піднімайся, Льоха привокзальная! Уже вісім, я поснідав.

Бачу, біля діда сидять три. - Ну і бабник, - думаю, і іду на моціон.

Шугонув з третього на перший, неспішно піднявся сходами, тричі присів, звільнив від газів голодного живота.

У дверях палати зіткнувся з відвідувачками і запитав у Івановича:

- Та хто вони такі, твої ходоки? Ідуть, як до гроба господнього.

- На етот раз прийшла кума за шостим моїм хрищеником з сусідкою і племінницею.

- Так я нарахував уже двадцять сім. А ті, що раніше, хто?

- Були разніе: трьохюродная сестра з подругою і квартиранткою; падчерица з зовицею і внучкою. Була девочка-лікарка з нашого ФАПУ, хресниця і моя бувша піонервожатая, да я всіх і не пам'ятаю.

А сам сидить обложений пакунками, баночками, кульочками, глечиками і коробками - лише вуха стирчать.

Уже і під ліжко напхав, а вони все несуть і несуть.

Несуть із Задерієвичів, з його прилеглих хуторів, майбутні дідові нащадки з райцентру і Чернігова.

Пруть все: від щавлю до ананасів. Несуть сало і ковбаси. І морожену черешню і те, що треба до яєшні. - А оце, - кажуть, - із дачі кавуни наші добрячі (квашені), - самогону по дві пляшки із смороди, щонеділі - правнукам на весілля (сам дід не п'є). А лини і карасі несуть замість івасі.

- А звідки така запопадливість і щедрість до Вашої особи? До речі, як Ваше прізвище?

- Да прозивають мене Задерило-Євдошкін.

- А чому подвійне, - запитав, - це як Катерина Велика?

Михайло Сушко -----

- Та ні, Євдошкін - це по матері.
- А Задерило? Може в молодості задирав дівкам спідниці? - запитую.
- Та ні. Ще парубком я укокошив забіглого в село вовка і розідрав на куски голими руками.
- Нічого собі Задерило, - подумав і кажу:
- Та я взагалі Вас запитував не про те, як Вас дражнять, а про прізвище.
- Так фамілія простая: Пугач.
- Нічого собі проста, - думаю і запитую:
- А звідки вона пішла? Які в неї корені? Може Ваш прадід хлистав своїх кріпаків батіжком чи пужальном та залякав їх до смерті? Пугач!
- Та Ви що? Був він голь перекатная, а фамілія пішла від нічного птаха, який жив в навколишніх лісах.
- Може, воно і так, - думаю, - однак сумніваюсь я, бо ж несуть і несуть. Залякав, мабуть, односельців і не кається. Задери- ло-Пугач -Євдошкін. Може поліцаєм був при німцях чи старостою, і задаю йому наводяще:
- Берлін брав?
- Не брав. У мене тьохнуло... збуваються мої здогадки. А він продовжує: - Немного партизанів з Попудренком, а потім встреча на Ельбе... з Ейзенхауером...
- Мо, випивав з ним? - перебиваю.
- Та не п'ю я. Просто бачив генерала іздалека. Будто-би он.
- Може, медалі і ордени є з профілем?...
- Канешно є. І за взятіє Кенігсберга, за взятіє Варшави, Могильова. Везде брал: і у Прибалтиці, і у Польщі, і в Білорусії.
- От ти Пугач і спіймався, - думаю, - ти і тоді брав, і тепер ні з чим не розминаєшся. Бреши і далі, я все одно до правди докопаюсь. Не може бути, щоб просто так несли.

Тихесенько вийшов у коридор, причаївся на перехресті з лабі-

Чи вам зачасничить?

ринтом і чекаю. Бачу ідуть ходоки. Три.

- Із Задерієвичів? До Євдошкиного Пугача? - запитав.

- Так, до Єсипа Івановича.

- Мабуть, був великим цабе - головою колгоспу чи сільради? Чого це вас до нього несе як кригу у повінь?

- Люблять його у селі і на хуторах, старе і мале, - розказують. - У начальстві не ходив. Комусь російську піч складе - все життя гріє і в хаті, і на черені. А борщ із печі... смакотище. Завжди піднесе старенькій дровець в'язку чи відро з колодязя, а як підіб'є каблука молодіці до чобота, та відбива гопака доки і халяви зносяться. Для малюків у нього в кишені смоктушка із його злиденної пенсії. Таких як він ще пошукати, як голку в сіні! Добряк, словом. Такому не жаль і останнє віддати.

- Ось воно що, - такий непоказний Горпинчук-Явдошкін, а така шана.

Заходжу до палати, а він мені в упор:

- Слухай, Льоха привокзальна, давай з тобою договір оренди заключим. Я беру на весь період нашого тут перебування твою тумбочку для продуктів, а плата - натурою. Шістьдесят на сорок.

Як глянув на те, що не вмістилось у його тумбочку, аж слина побігла, бо згідно з наказом з самого раночку і росинки в роті не було.

Подумав, що мені і двадцяти відсотків хватило б з гаком, проте себе не видав.

- Згоден, - кажу.

Він протягнув кільце духмяної кров'янки, мо, з кілограм, літрову банку сметани і низку бананів.

- Це завдаток. Аванс "после" операції. Раніше тобі нельзя.

Добряк і не жаднюга, а я телепень нафантазував такого, що і на голову не лізе.

Аж тут до палати забігає вчорашня медсестричка. Невеличка, пухнастенька, весела і така вже щебетуха, що мене аж у жар кину-

Михайло Сушко -----

ло: - Бреше, мабуть, Вахтанг Кікабідзе у своїх руладах: "Мої года, мойо богатство".

А вона до мене: - Як спалося? Не їли зранку? Не пили? Тоді ковтніть ще оцю пігулочку від алергії та зніміть штанці, я Вас кольну, новокаїнчик. Дуже болючий. Двічі...

- Чого тільки не витримаєш від такої.

Ширнула двічі у м'яке і майнула. Я скривився, як середа на п'ятницю, а Пугач: - Не бзді, юначе, казаком будеш. Я таке уже пройшов і, як бачиш, живий.

12. Шлях до старту

Дідові ходики на стіні відбили дванадцять "склянок", і в нашій камері уже треті відвідини знайомої нам сестри-жалібниці.

- Роздівайтесь, дідусю, до гола, надівайте цього халатика і за мною на операцію!

- Може, хоч труси. - пром'ямлив і засоромився.

- Не бійтесь, - каже, - у нас ніщо не пропадає, але якщо наполягаєте, трусики хай.

Привела в приймальню операційної, а там уже сидять чемненські бабусі. Дві. Одна з помітним горбочком, а друга. без трусиків. Халатики наші з целофану, позорі. Трохи стушувався. Операція, як ото в пісні: "А як платтячко прозоре, то мужчині ціле горе."

Усім видали капелюшки. Прозорі. Здерли домашні шльопанці та оділи бахили. Целофанові, тонюсінькі, прозорі, аж мозолі видно, та й нігті позакручувались. Аж засоромився. Знову жінка не обрізала. Підібгав ноги під стілець і аж здригнувся. Підлога холоднюча, як крига на морі Лаптевих.

А посадили мене під вікном, поряд з операційною: - Забойщиком будете, - сказала жалібниця.

- Комісари ідуть першими, - погодився.

----- **Чи вам зачасничить?**

Відчуваю, дме з вікна. Щоб хоч якось зігрітись, ушкварив два анекдотики та запитав у жалібниці, чи не залишать мені на згадку бахильчики:

- Вони легенькі, прохолодні. Буду ходити у спеку на дачі по залу, а то жінка як тільки я на поріг:

- Мий ноги, нечупара.

Розсміялась, пообіцяла залишити.

Замерз, аж губи посиніли. Почав ловити дрижаки. А та, що без трусів, ну та, що без горбочка:

- Та не боїсь, отаман... Якщо хочеш, то я першою віддамся... на милість божію.

Я груди вперед колесом:

- Та Ви що. Наші не здаються.

Не зчув, як о статочно заляк, аж зуби засудомило: - Ех би "термобилью", як на рибалці і термопанчохи. Чую за дверима голос: - Сестрица! А подавай-ка своїх хлюпиков!

Повели першим.

13. Мрія збулася

Сестричка без больового прийому і лише за ліву ногу брякнула мене на канапу. Догори. Підсунула до ока окуляр Лазара.

Чекаю.

- Зараз штрикнуть наркозу, - майнуло в голові, - аж ні. Мабуть, прикрутять до канапи за шию, щоб не тіпався. Теж ні.

Чую командирське:

- Долоні під сідниці і замрїть, дивїться в окуляр.

Зачаївся, вилупився правим в окуляр, лївим не моргаю. Відчув, як щось залоскотало в тому, що катаракта. Тричі блимнуло туди- сюди. Відчуття спокійне. Не тіпаюсь. Раптом чую:

- Скільки Вам років, юначе?

- Та скоро стукне сімдесят два.

Михайло Сушко -----

- Тоді геть з канапи!
- Не будете оперувати?
- Не буду!
- А як же каракатиця?
- Все буде хорошо, - шепнула милосердниця.

В одну мить заліпила пластирем ліве око і одним порухом, але вже за праву ногу перевернула мене на чотириколісний велосипед, здерла бахили і рвонула по коридору: - І я лечу через село лісапетом, наче танком (таке часто співають по теліку).

- Бахили, - запитую, - зажилила?

А вона регоче і пре до тринадцятої. Без галасу, ніде не зачепившись, навіть через подвійні двері.

- Оце клас, - думаю, - не те, що базарні бурмили оруть "посторонісь" і чіпляють базарників через одного.

Лікарняна тачанка трохи нахилилась і я сповз на своє "усовершенствованное".

- Дві години лежить, як колода. Не дригайтесь. Баньки не витріщайте. Операція пройшла за 10 хвилин.
- Так була, все-таки? - і заплющив праве.

14. Спогади про минуле і сьогодення

У голові, як під час затемнення. Почали з'являтися різні пейзажі, краєвиди. Згадалось рідне село. Ось я збираю ранньою весною по розгрузлій ріллі гнилички минулорічної картоплі. А це бачу свої босі ноги в цибках на колючій житній стерні. Я збираю колосочки, залишені кінною молотаркою, і озираюсь навкруги, чи не їде об'їзчик з нагайкою. Такий звірюка був. Прививається, як ловив у Сеймі ракушки. їли, щоб вижити. Та раптом в голові осяяло і понеслось:

- Вдень на півнеба сонце,
Вночі мільйон зірок,

Чи вам зачасничить?

І я по-фанфаронськи Лечу
на ярмарок...
Напружую мізки і згадую:
Ніде нема ладу,
Все ж вірю в чистий овид,
В країну молоду.
У сум'яттях і тривогах В
лещатах роздертя Повзе
моя дорога Із ярмарку
життя.

Та це ж Славко. Реп'ях. Його збірка: "На ярмарку і з ярмарку". Так написати міг лише він. Пішли спогади:

- Буремна юність. Слава глушить через сітку волейбол, я намагаюсь заблокувати і кочусь від удару м'яча за межі поля. Ото сили- ща. Слава грає за команду "Комсомольця Чернігівщини". З ним грають талановиті Льоня Коваленко (тоді ще не Горлач), Саша Скорина, Володимир Ємець. Капітан Борис Іваненко. Ми противники: одні Володі з обкому комсомолу: Володя Нестеренко, Володя Синиця, Володя Половець, також Костя Овсієнко. Рефері - каменярь Михайло Ткаченко. Багато відтоді води сплигло. Сьогодні хвороба гне Славка до землі, але думаю, що він все-таки ярмаркує. Про це свідчить його художнє слово.

Лежу, не рухаюсь, як Сфінкс Єгипетський, як і наказано. Зненацька штрикнуло під ліву лопатку: - Ой леле! Огнем пече.

- Івановичу, глянь на ходики, може вже прийшов час "Ч".
- Нет. Ще время не вишло. Лежати тобі ще хвилин сорок, а під твоїм матрацем більше всього сук від горбиля, я бачив, як гегемон їх підкладавав, щоб панцир не провисав.
- От винахідник бісів, - думаю, - дулю тобі з маком, а не "бу-тилку"!

Михайло Сушко -----

Тепер уже свого секунданта запитую про фініш через десять, потім через п'ять, через кожні три хвилини і нарешті чую:

- Время істекло...
- Ой спасибі всім сорока святим і Миколі Угоднику в придачу.

Тихенько стягую бинта і липучку з лівого, заплющую праве і матінко чесная:- Так у тебе, Івановичу, черепок, як у Хрушова чи Влада Ями. Це я дуже чітко бачу, як у плазменому теліку. Оце так хрусталик. Оце так професор.

А він без всякої образи за мої порівняння його із знаменитостями:

- От шо, сусіде, обід ти профукав, з самого раночку нічого не їв, на тобі молочка свіженького, з холодушкою. Тільки принесли, - і протягує запітнілу трилітровку.

Нахиляю в особисту вісімсотграмову чашечку і бачу, як в неї з молоком щось гулькнуло.

- Холодушка, - каже Єсип, - еслі у нас відключається напруга, а це буває дуже часто, то все село рятується саме холодушками.

- Що ж воно таке? - попробував витягти ложкою. Не дається, зараза. Запустив п'ятірню чуть не по лікоть, пошарив, намацав пучками і витяг. жабу.

- Так це ж жаба, - кричу, - роду звичайна, окрас зелений!
- Так у нас її використовують від царя Гороха, - каже Пугач.

- Мамочки мої! Для мене це відкриття! На дачі, бач, теж відключають і теж регулярно, а жаб у моєму фонтанчику лічено-нелічено. І різного окрасу. Є і зелені. Збагрю комусь холодильник, а на його місце всуну прядку. Дуже вже моїй хочеться. А то валяється на горищі, а я її припер аж із самого Незаможного.

Доки фантазував проектами перебудови фазенди і розбудови ландшафтних краєвидів, прийшов час:

- На ужин, мальчики!

Охлялий від голодухи, підтягнутий до спини живіт взбрикнув спазмами (молочка з холодушкою я не вживав), тому я підтюпцем побіг

----- **Чи вам зачасничить?**

до їдальні. З апетитом уперішив три порції бурячка з кашкою і висьорбав з піввідра кип'яточку. Без цукру.

15. На дозвіллі

І знову в палаті. Радіо немає. До вечірніх процедур три години. "Дєвочек" з Івановичем не запрошуєм. Набитий бурячком живіт до активності не "располагає". Полягали.

- Давайте, Єсипе, у балду зіграємо. Інтелектуальна гра. На щиглики. Регламент до семи хвилин на одну букву.

- Давай, - каже.

Я насторожився. Підозріло швидко погодився. Пучками кинули пацлянку, хто буде починати. Виграв не я.

- Мама, - ізрік патріарх Задерієвичів.

- Мабуть, домашня заготовочка, - думаю. Перебрав всякі варіанти, але щось не виходить. Нарешті відшукав:

- Спереду - "У".

- Слово, - запитує?

- Кума Маша, - кажу.

- Сложних нельзя! Ти в цейтноті, торопись, Льоха.

- Спереду буква "А". - Слово, - запитує?

- Замамаю, - кажу, - тобто присвою.

- Глаголов тоже не можна, - кричить.

Дивлюсь, залишається дві хвилини:

- Буду додавати букви іззаду. В голові аж гуде, мамаша, мамашка, мамалига, всі на мене.

- Мама наша - складне, мамашутка - опротестує, так у Задерієвичих не "балакають".

Час спливає, а патріарх уже послюнив вказівного і тягнеться до мого лоба.

- Рятуй мою душу, - майнуло. В останню мить заїкаючись кричу:

Михайло Сушко -----

- Буква "ЕН" позаду, - а слово маманька, на Вас випадає, а він каже:

- "Я", - і хрясь мене по лобі.
- Причому тут ти, сукин син?
- Не я, а буква - "Я", а слово - маманя.
- Ну ти і поліглот, діду, граєш давно?
- С дєтства, - чую.
- А тренер хто? - запитав.
- Баба, - каже, - полягаємо ще завидна на гарячій черені, на печі у гречці і щєлабанимо, доки луна не скрєстца.
- Ну, - думаю, - підловив нічний Пугач, тренований.

Проте не думай, діду, що я такий уже осел лоповухий і я таки заткну твою пельку. У мене є теж заготовочка. Ще з тих часів, як мене прораб вигнав з виробничої практики в Донбасі на будівництві шахти ім. Котляревського. Вигнав за те, що я поліз на недобудовану двохсотметрову трубу по внутрішніх скобах. Протягом з мене здерло капелюха. Прораб його зловив і по ньому мене впізнав на другий день, коли ми рили шурфи під сваї, а я був голомозий.

- Шурф, - кажу поліглоту, - можеш думати без регламенту до відбою чи до білих віників. Сам же вирішив пройтись перед сном по нашому "Бродвею", погугарити з "девочками". Від самотності вони стають такими балакучими на вечірніх моціонах.

Перед "отбоєм" приловчився і з усієї сили вперіщив по лобі патріарха і з задоволенням заснув.

Нічого не снилось.

16. Відвідини

Ранком на третій день, у неділю, блиснуло сонечко. На душі радісно - благовірна нахвалялась відвідати. По Інтернету домовились про зустріч.

Чи вам зачасничить?

- У роздягальні, - кажу, - на першому поверсі, біля прийомного "покою". У нас тут лабіринт, можеш заблукати.

Поголився, надраїв зуби мела-медом, висякав носа і прилизав водичкою залишки чуба. Причепурився. (Вічно вона гиркає: - Причешись. Дикобраз волохатий).

Пішов на зустріч. У роздягальню. Лабіринтом. Доки добирався, спітнів, аж біля пупа помокріло.

Раптом у кишені задригалась мобілка: - Ти де волочишся, прибуду? Я тебе уже півгодини чекаю у тринадцятій. Про твої походеньки знаю все. Твій сусіда такий умниця, все розповів не криючись.

Назад прибїг швидко. Захекався. Не блудив. Орієнтувався по хрестах, які я понамічав крейдою на кожному повороті.

- Де тебе носило, слідопит?

Промовчав, а потім запитав:

- Як там кіт на дачі, чи не здох? Мабуть, без мене не годуєш?

- Так я і ночую на дачі, годую.

- Потрібно буде з'ясувати, з ким? У нашої казначейші, - подумав, а вголос сказав: - Може провести? Лабіринт все-таки.

- Так у вашому корпусі є своя роздягальня, одна хвилина ходу, - чмокнула в лоба і зникла.

- Ти диви, - подумав, - значить є роздягальня не тільки в "Покоє". Мітла пронирилива.

17. Вихідних не буває

Хоч і неділя, але все відбувається по регламенту. Заходжу до процедурної. Глянув і обомлів - стоїть струнка білявочка. Навіть скрізь халата бачу осину талію, круті стегна, довгі ноги... Вене- ра... Мілоська.

- У крісло сідайте, - закапаю, а потім ляжете на канапу, - уколь- чик "сделаю".

Михайло Сушко -----

Закапала, потім нахилилася для укольчика, і я як заглянув у її зелені очі:

- Я не всиджу, я не влежу... Я розкидаю одержу... - зринула в пам'яті прибаутка із чергової добірки повістей і оповідань Віталія Леуса. От пише, так пише наш землячок. Майстерюга неперевершений і великий знавець нашого самобутнього, тонкий психолог і поет у прозі. Замислився, незчужся, як і кольнула.

- Приходьте ще, - почув.

З Івановичем я уже "набалакався", а тяга до всяких байок і новин друкованого слова відновилася з моїм просвітленням.

Пішов по коридору. Без окулярів. Читаю об'яви, афіші, розпорядки та інструкції. Начитався вдоволь. Підходжу до своєї тринадцятої.

- Ви тирани, - читаю вголос. І правда, думаю: ми тирани з Пугачем. Тільки у мене лише жінка, а у нього бідолашного скільки. попотиришиш.

Біля ординаторської прочитав: "Затемнення сонця може тривати години, а затемнення ока - все життя".

В уяві, як у біжучому кадрі, замиготіли обличчя жінок з нашого лікувального закладу, який дарує знедоленим найкраще - чарівний світ нашої неньки - голубої планети Земля.

Ось бачу в уяві образ Ірини Іванівни Бишовець, завідуючої відділенням. Тендітненьке, худюсіньке, одні очі блищать. І таке гарнюсіньке, неначе збільшена вдсятеро лялька Барбі. А воля, настирливість, упевненість, уміння працювати з колегами. Такий будь-який чоловік позаздрить. Ввічлива з усіма. І це далеко не повний перелік її якостей, які дають тримати в руках такий високопрофесійний, суто жіночий колектив. По характеру видно - ватажок і приклад для наслідування. А на її операції черга.

Неперевершена і моя лікарка, наставниця і протеже Юлія Іванівна Рудніченко. Лікар від Бога. Уважна і доброзичлива. Фахівець

----- *Чи вам зачасничить?*

вищого гатунку. А якщо врахувати, що це мікрохірургія ока, то у мене уже бракує слів... Дуже охайна і симпатична.

В уяві пропливають обличчя інших лікарів, сестер-жалібниць, технічного персоналу. Одні лише жінки. А чоловіка за дні мого перебування в лікарні бачив лише одного разу і лише мить.

Я не знаю, що у кожної жіночки на думці, коли вони тобою опікуються, але завжди привітні, усміхнені і видно, що добре знають свою справу. Такі чисто жіночі колективи зустрічаються рідко. За кожно з них не розповіси, але подякувати хочеться і потрібно. Довго ще я ходив коридорами, читав гасла, застереження, але ніде не побачив таких, які принижують людську гідність.

Я такі у деяких установах, на жаль, бачив. Є вони і сьогодні.

- Не плюй на підлогу!
- Не лягай на постіль у чоботях!
- Уж еслі ти посрал зараза, дьорні за ручку унітаза!

Третій день закінчився.

18. Додому хочеться

І знову з дідом. Телевізора немає. Радіоточка несправна. Довго мовчим. Кожен мріє про своє. Я вже хочу додому.

І хоч мовчання золото, я не витримую:

- Давай, Івановичу, про сільське життя потолкуємо. Як у Заде-рієвичах на полях, у магазині, що їсте?

- Та як, - каже, - на полях вовки виють у бур'янах, у лавці чого тільки немає: ковбаси с'єдобной немає, оселедців немає, рису, гречки, макаронів - немає, керосину немає. Хлеб дають у одну руку, сірники відпускають поштучно.

А темно в селі буває. Особливо додгімі зімнімі ночами. Столпи трухліє, провода прогнівшіє, а вітер з приближенієм апоколапсіса дує непомерно. Все валиться і рветься.

Єдім все підряд: картоплю, буряк, моркву, петрушку, кріп, го-

Михайло Сушко -----

туєм рагу з овочів, щі з капустою і ріпою, гарбузову кашу з перловкою. Баби делають кльоцки з грибами. Фонят немого. Стронцієм. Лікуються в основному приватизованим самогоном. Скоромне вживаємо тільки в свята.

- А культура як, що співаєте?

- Ніякої культури нету. Завклубом спився, а колбуд розтягли на дрова. А школу заклепали дошками з американського клену. Директор повісився. На усохлому дубі, якого колись посадив на су- ботнику, будучи піонером. А песні... Колись співали біля кожного двору. Посядуть на лавочці і заводять: - Ой під вишнею, та під черешнею. А із протилежного берега Дніпра, коли вітер дме у нашу сторону, чулося: - На берегу Янка прала рушники. У клубі бувало хор як гряде: - Реве та стогне Дніпр широкий. - Волоси дибом, мороз по за шкірою. А тепер глухо. Інколи з того берега проривається: - Косив Ясь конюшину. Де-не-де поспівують нишком: - "Ой, діду, діду, я в Америку поїду." чи "Прив'язали Галю до сосни косами". П'яніє парубки буває заоруть: - Брешеш, дівчино, брешеш, щовечора на вулицю чешеш. і замовкають - дальше слов не пам'ятають.

І знову тиша.

- То може правду каже Василь Буденний. Відомий поет. Теж Чернігівський. Добряче пише - і читаю діду що згадалось:

- Жменька люду віку доживає,
А молодь окупує міста.
Байдужа до землі і до врожаю,
Турботами міськими оброста.

- Так це ж про наше село. Так где мнє взять такую кнігу? Я б все за неї віддав, - запитує Єсип Іванович.

- Та я її Вам подарую. Називається "В серцях злинялий помаранч". З неї довідаєтесь про все. Про нас і наших предків, про нашу

----- **Чи вам зачасничить?**

неньку Україну і її гнобителів різних часів і сьогодення. Почитайте в селі. Особливо молоді. Дуже повчальна книжечка.

- Гадам буду, вік не забуду... приїздить улітку до мене у гості, - запросив Іванович. - У Задерієвичі.

19. День останній — день найкращий

На досвітку вирячився. Бачу все чітко. Блаженно потягуюсь. Патріарх ще спить, посвистує через одну ніздрю і посміхається.

- Мабуть, баба сниться, - подумав, - як у балду тренувався. На печі. У гречці.

Витягую з-під подушки свою здоровенну шаньку і починаю складати залишки дідового оброку: спочатку добрячий шманделик свинячого копченого кендюха. По-коропськи "салтісон" назвається.

Миттево згадав технологію.

- Беруть, - казала баба Улита, - шлунок щойно забитого, але вже осмаленого кабана. Вивертають його на зовні і витрушують все те, що лаштувалось вийти через товсту кишку. Споліскують чимось проти інфекції (частіше настоєм з цибулиного лушпиння) і начиняють тим, що залишилось від кабана: обрізками від ратиць, хрящами з ушей, залишками тонких і товстих кишок. Недоїденого вашим малюком осмаленого хвоста. Не гребують нічим. Іде в хід дещо від розібраної голови, деякі потрохи. Все це розбавляється міленько нашаткованим салом від недосмаленого загривка, часом з щетиною у шкірці. Все це добряче посилається сіллю, краще йодованою. Проти щитовидки. Густо посилається розмеленим красним турчаком. На смак готуючого.

Ковбик зашивається суровою ниткою з конопель, щоб не розлізся, як набухне. Сформованого ковбика утискують у чугунець і міцним рогачем засовують у розпашілу жаром "русскую" піч. На день. Охолоджують і підвішують на сволок у комору разом зі стеблиною полину проти мишей і пацюків. Висить ковбик (салтісон, кендюх)

Михайло Сушко -----

довго. їдять його тоді, як від кабана уже нічого не залишиться. Смачно. Особливо після чарки.

За кендюхом кладу у торбу глечик смальцю, піввіночка цибулі, сорту "гостра задерічка", півлітрову банку "фонящих" лисичок, целофановий пакет козячого творожку, жмут сушеного кропу, ворочок гарбузового насіння (глистів виганяє) і більше в торбу не влазить.

Жаль! На носі 8-ме березня!

Заглядаю у нижнє відділення тумбочки, а там: - в'язка бананів, пучок моркви з каротинчиком, кусень сала з прорізью. Дід називає його "бикон". А вирощують його, розказував, так:

- Спочатку три неділі "корм'ят до отвала", а потім три дні хрін у попу. І так декілька разів. Наростає то сало, то м'ясо - "бикон".

Ще залишається банка корнюшончиків, сплетений шпагатом копчений язь, почата баночка гречаного меду і дещо з дрібниць. Ще запримітив у куточку півлітрову пляшку від горілки "Пальонка гомельская". Витяг, а на зворотньому боці приклеєний вишневим клеєм папірець в клітинку з учнівського зошита. І коряво написана чорнильним олівцем марка виробу: "Олея рижєєвая!".

- А оце вже я не залишу. Згадалось дитинство і помазанка. Це чималенька скибка хліба, полита олією, забитою недавно у власній олійниці Харитона, та густо посилана товченою сіллю з коров'ячого "лизуна". Аж слюнки потекли... Запхаю у внутрішню кишеню піджака.

Прокинувся Єсип Іванович, скаржусь, що ясак не втискується у мою тару.

А він: - Здачі не беру. Ми з тобою в рощоті.

Зітхнувши визначився: дещо віднесу у громадський холодильник з запискою: "Вживайте на здоров'я".

З великим жалем подивився на трохи неповну банку молока, яке за ніч стало кисляком, бо доки ми з напарником після відбою точили яси, холодушка в темряві десь запропастилася, і молоко скисло.

Візнесу на квхню як благолійну лопомогч.

20. Повернення

Доїв залишки сметани-парнухи і пішов до лікарки за висновком.

- Відпускайте на дембель, - прошуся, - чи місячно, чи зоряно, бачу, хоч голки збирай...

Пошпуняла по табличці по буквах. Я як з кулемета застрочив:

- А, не, бе, чи, шо, ю, я і м'який знак!

Дала настанови на домашні процедури і виписала. Хотів цьомнуть. Побоявся. З її чоловіком колись працював і його натуру знаю.

Схопив торби. Знову дві. Цьомнув у лисину Роздерія-Євдошкиного і за хвилину по прокладеному дружиною маршруту вилетів на вулицю.

Іду по підталому сніжку, радію початку весни, ще раз згадую більш раннього Василя Буденного:

- Жує туман сніги понад Десною,
Бруньками переспівує лозняк,
І вороння парується по-двоє,
Весною вже запахло як не як.

Хороший поет і людина.

Втискуюсь у тролейбус із своїми бебехами, у тринадцятий, і лечу, як на крилах, до своєї благовірної.

Бачу багато усміхнених жіночок. Згадую - на днях свято наших милих, дорогих і трохи затурканих сьогодніням супутниць життя. Душа співає. Як у Поплавського.

Подумки ще раз щиро дякую жіночому колективу відділення мікрохірургії ока обласної лікарні. В голові рояться на їх адресу хороші слова. Зліплю і брякну віршиком. Тим більше, що маю певний досвід.

Ще коли Льюня не був знаменитим Горлачем і видав першу збірку, його вірші так запали мені в душу:

Михайло Сушко -----

- Давно я в житі не лежав...

Мені марилося голубе і бездонне небо, над головою налиті житом колосочки і волошки. Сині, сині.

Тоді я не втерпів і теж почав "творити". Творив довго, але бачу не хріна не виходить. Знову звернувся до прочитаної збірки і на- шулав:

- Гука нога, дзвенять кістки.
А батько б'є в труну гвіздки,
І ти вкладаєш пальця в рот,
Який ти в біса патріот.

Мені сподобалось. Почав читати.

Спочатку дружині. - Дурень і не лічишся, - сказала. Попробував перед комсомольськими функціонерами. Добре посміялися. Потім пішло: читав піонервожатим, дояркам (між доїнням), ланковим комсомольсько-молодіжних бригад, перед тим, як вони на аеросанях вивозили гній на поля. А зими в ті часи були ого-го. Навіть воли не перли сани. Навіть без гною.

Так я читав, доки Льоня якось попросив: - Чув, шо пописуєш, зачитай шо-небудь. Послухаю.

- Щось знайоме, - каже. Поцмокав губами, а потім: - Плагіатор! Ти здер по одному рядку з різних віршів моєї збірки. Хапуга!

Хоч це було все жартома, але мені надовго заціпило. Не творив. Потім знову якось грянув ямбом у день народження куми. Посміялись. На радощах ударив хореєм жінчиній сестрі і поїхало. Грохав на ювілеях родичів, колег, друзів, хороших знайомих і їх знайомих.

----- *Чи вам зачасничить?*

Грохав на весіллях і вхідчинах, на проводах і зустрічах, на світських і релігійних святах. Грохав незалежно від пори року, погоди і частини доби.

Догрохався, що моя половина каже: - Спалю твою писанину, завалив квартиру, проходу немає.

Хутко склав усе в мішок, відпер на дачу і більше не пишу і не грохаю.

Але ж свято наступає міжнародне, а жіночки такі хороші, починаючи з Єви до Мата Харі і Хіларі Клінтон. Осмілюся ще хоч разочок. Замислююсь і виникає:

- Чи гріх, чи ні вчинила Єва,
Напевно, знав лише Адам,
Що кожна жінка ко-ро-ле-ва,
Я знав напевно і сталево Мабуть, з
пелюшок по-складах.

-Мо, і не зовсім з пелюшок, - подумалось. - Але для рифми хай залишається.

А втім зростав я в селі. А село є село. Майже з пелюшок і до самої школи, бавлячись у пісочку, "гуляли" у батька і матір, у корову і бугая - без штанів. Знали дохріна, бо багато чого чули і бачили.

У голові вертілося ще багато рифмованих слів, але тролейбус якраз під'їхав до вокзалу, а здоровенний бурмило на виході дуже боляче наступив на ліву ногу... "погасло все, а ніч така темна..." завертілось у голові, але зась - то ж знову плагіат.

Бачу, на зупинці моя благовірна чекає як мати блудного сина. З букетом і чекушкою.

Лише дома згадав і лише кінцівку:

Михайло Сушко -----

Вітаю з святом, любі, милі,
І шлю сердечний вам уклін,
Прошу усі небесні сили За
вас молитися щосили,
Прошу з приземлених колін.

- Капець, - думаю.

Уже на м'якій перині, під легенькою ковдрою із поліестера замислився про те, як влітку зроблю уклін Задерієвичам, посидимо з Івановичем біля багаття, послухаємо, як ухає нічний Пугач, як сміються і плачуть солов'ї. Надумав про те, як я вламаю Єсипа Івановича на сто грам командирських і як ми заведемо:

- Розпрягайте, хлопці, коней, а самі лягайте спать...

На сон грядущий витяг з-під подушки Булгакова, поспілкувався з Воландом і подумав: - Такого супу я хочу ще. Хай дозріває катаракта і в правому .

Березень 2011 року.

"НАРУШИТЕЛІ І ПОТРОШИТЕЛІ"

Якби це було за радянських часів, то на жовтневі свята Олексію Бальмі стукнуло б сімдесят два з половиною. З 1959 - він водій. Ще коли будував комунізм, з'їздив доценту три мотоцикли і два автомобілі. А якщо чесно, то він їх завжди доїжджував, бо купляв досить з'їждженими. На нові стягнутись не виходило.

Першою була знаменита "Волга" ГАЗ-21. Притяг він її бідолагу з будівельного тресту, в якому на ній "лихачили" начальник і постачальник, прораб і його раб. А ще раніше, кажуть, на ній років з десять "лихачили" кадебісти. Всього бачила на своєму віку.

За відсутності власного гаража він розмістив її на орендованому подвір'ї у знайомого, навпроти школи. Спочатку він її розібрав. До гвинтика. Глянула дружина на ржавий остов кузова, як на лафет, що возить покійників, і запричитала: - Пропали грошики! Ти цю облуду і ті залізяки, що порозкидав по двору, не збереш до купи і до другого пришестя.

А тут ще й малі шибеники через відкрите вікно школи хором закричали: - Віддайте, дядьку, вашого іржавого трайлера на металобрухт. Ми у фонд В'єтнаму збираємо.

Олексієві стало зле, аж під ложечкою засмоктало. Проте вистояв. Машині не зрадив.

Прихватками, після роботи відмивав від лепу керосином обшивку, частини двигуна, ходової. Потім драїв все металевою щіткою. Кожній присвоював назву згідно з каталогом і все складав до орендованого хліва.

Настала осінь. Йому було дозволено перетягти віддраєний до блиску скелет у загородку хліва біля свинячого відділення.

Найняв знайомого зварника і він майже два місяці чаклував над остовом майбутньої автівки і її складовими. Розраховувався в ос-

Михайло Сушко -----

новному самогоном, який по-блату недорого відпускала баба Горпина з рідного села.

Потім, вдихаючи аромат майбутнього сала, майже рік складав до купи деталі. Складав і розбирав. Розбирав і складав. По схемі. І знаєте, вийшло. Потім все залізяччя, де тільки можливо, по рекомендації знатоків густо намащував ортофосфорною кислотою, ґрунтував, потайні місця нашпиговував антикором, шпаклював, шліфував. Днище автомобіля покрит аеродромним асфальтом (а насправді відомим під професійною назвою "Пластізол").

А пофарбувати довірив професіоналам. Машинка вийшла з камери, як нова копійка. Слугувала біля п'ятнадцяти років і майже без поламок.

Подібна історія була і з ГАЗ-24. Теж слугувала добре, а розвалилася одночасно з розвалом Союзу.

"Жигульонка", як птаха з підбитим крилом, він придбав теж недорого в перший рік незалежності. Трохи підмарафетив, і він вдячно слугує йому до сьогоднішнього дня.

З гаража виїжджає двічі на місяць, бо ж бензин, знаєте, того... кусається...

Везе свою стареньку на садово-городню ділянку. Два тижні там живуть, потім провідують домівку і знову на чисте повітря. А там у них огірочки, помідорчики, картопелька, заправлена свинячим "Снікерсом" з часничком. Чаюють теж своїми здобутками: смородинка, малинка, м'ята-материнка. Живи і радій життю. А радіо хоч не слухай. Як почувеш, що у світі робиться, що витворяють депутати й уряд рідної неньки-України, то всяка радість зникає, і картопелька в горлянку не лізе. Подавитись можна. Проте доживають віку з дружиною дружно.

Одного разу везе свою благовірну з дачі, під'їжджає до перехрестя вул. Ушинського з головною вулицею Щорса. Перед перехрестям, як завжди, зупиняється, пропускає транспорт, що прямує по головній

----- *Чи вам зачасничить?*

вулиці і повертає направо. Проїжджає метрів тридцять, аж із кущів гульк, молодший сержант ДАІ з напарником:

- Нарушаєте, громадянине!
- А що я порушив, я ж зупинився перед перехрестям, пропустив, кого треба.
- Але ж Ви не зупинились перед знаком "Стоп".
- Який ще стоп. Я цією дорогою їжджу від Дня незалежності, і ніякого знаку тут не було. І цього разу їхав на дачу, то ніякого знаку не було.

- Тоді не було, а тепер є! Так що Ви "злостний нарушитель"!
- Ось тобі й на! Я проїздив п'ятдесят три роки. За цей час мав лише два незначних і ненавмисних порушення, а тут тобі "злостний".

Пішов подивитись на знак. Дійсно стоїть. Новенький. Аж виблискує. Приглядається. Дехто перед знаком зупиняється, потім їде до перехрестя і знову зупиняється, тому що знак стоїть у такому місці, що від нього через зарості не видно транспорту, який рухається справа чи зліва.

Підходить до сержантика, якого не так давно відлучили від матеріної ціцьки, і каже:

- То, може, Ви, шановні, поставите знак "Стоп" на полі, у житі, і якщо хтось насмілиться не зупинитись, штрафуйте.

- Не "умнічайте". Я його не ставив, а у Правилах дорожнього руху чітко написано: проїхав без зупинки, значить порушник. Напишіть ось тут у поясненні, проїхали без зупинки чи ні? Проте через кущі ми чітко бачили, що Ви не зупинились.

- Бачили, - думає Олексій, - щоб вам повилазило і щоб очі мої вас не бачили до кінця життя мого. Позасідали, бач, у кущах у засідку проти власних громадян. Засідателі. Колись наші пращури сідали у засідку лише проти супостатів.

Але, як чесний і законослухняний громадянин, пише - проїхав знак "Стоп" без зупинки і хоче додати, що зупинився перед перехрестям.

Михайло Сушко -----

- Такого в правилах немає і те Вам не допоможе.

Сперечатись і дописувати нічого не став. Думає, може пожаліють діда і обійдеться попередженням.

Аж ні. Сопе і малює постанову.

- З Вас двісті п'ятдесят п'ять гривень штрафу.

Бере тремтячими руками по станову, бачить, зупинили ще одного. По автівці видно - крутий.

- Порушуєте? - запитують.

- Та ложив я... - витягує свою дудукалку, комусь телефонує і починає теревенити. Даїшники протокола не складають, чекають на результат розмови, здогадуються, що відкупиться. А дід стоїть з постановою в руках.

- А Ви чого, діду, стовбичите!?! Одержали своє і матайте звідси, - каже даїшник.

Сідає "порушник" у крісло автівки, дружина вихоплює з рук постанову і видихає: - Пропала наша заготівля картоплі на всю зиму, а своя на грядці закінчується. Пеньок старий, "лихач" бісів!..

Його аж у піт кинуло. Особливо образили останні слова, тому що він на спідометрі намалював жирну червону лінію навпроти позначки "п'ятдесят п'ять" і суворо дотримується швидкості руху.

Три дні дома відлежувався. На дачу не їде, бо жінка припаркувала в гаражі цепом його автівку до ляди погрібця, а ключа сховала.

- Боюсь, - каже, - що і цибулі на зиму можем не купити, лихач нещасний.

На третій день одержав пенсію і пішов у соцбанк сплатити штраф. Доки стояв у черзі, такого наслухався про наших правителів, що аж вуха зів'яли. Особливо діставалось даїшникам:

- Хапуги пузаті. Барішники. Потрошителі. Ці гади особливо присікуються до стареньких, бо вони беззахисні.

Достоявся до каси. Протягує до віконця молодюсінській дівчині тремтячою рукою три новісінькі азаровські сотенні банкноти разом з постановою.

----- *Чи вам зачасничить?*

- На користь держави, - каже "злостний нарушитель".
- А на чий рахунок перераховувати Ваші гроші?
- Так у постанові чорним по білому написано, що на користь держави.

- Нічого не знаю, ідіть, не заважайте працювати.

А в черзі знову загуділи: - Може, на рахунок Азарова чи Януковича...

Не солоно хльобавши, він обійшов ще три приватні банки, але на користь держави чи її очільників ніхто коштів не прийняв.

Тоді він почав у своєму автокооперативі опитувати майже кожного, чи не доводилося останнього місяця сплачувати штраф за автопорушення. Знайшов аж п'ятьох: - Так Ви подивіться, діду, на постанову; там є штамп ДАІ і на ньому банківські реквізити.

- От дурень царя небесного, - подумав, - а я блукаю по банках, як неприкаяний? Дивіться на постанову. Дійсно штампик є. Натягує окуляри і читає:

- Квитанцію про сплату штрафу Вам необхідно надати до ВДАІ за місцем проживання, а вище надруковано: з метою примусового виконання цієї постанови органами виконавчої служби стягнути з правопорушника подвійний розмір штрафу, а рукою даішника дописана цифра 510 і прописом теж, і прізвище даішника: Запашний. А реквізитів ніяких. Мабуть для того, щоб побігав стариган, доки вийде термін сплати штрафу.

- Нічого собі Запашний, - подумав дід, - дійсно "потроши- телі". Подаю, мабуть, до суду на кривдників за нанесення моральних збитків. На дружину не буду, що з неї візьмеш. А на даішника Запашного. Потім згадав його задоволену пику під час складання постанови і подумав: - Та хіба його народила мати, та хіба в нього може бути хоч один із дідусів. І де їх викопає міністр МВС, коли постійно талдичить по теліку, що автослужба їм реорганізована для попередження порушень дорожнього руху і допомоги водіям. Мабуть, бреше. І стоять такі вишкребки по

Михайло Сушко -----

всіх шляхах України. Проте і серед них є чесні і доброзичливі люди.

Згадалося старе:

- Ой спасибі Маленкову, - "розрешив" держать корову, важко
Сталіну лежать - не давав козу держать.

Різні люди, різні підходи.

До суду звертатись не став, штраф нарешті сплатив і став до
двадцятого Дня незалежності зовсім незалежним:

- Хай не буде інцидентів
ні у нас, ні в президентів,
хай їм буде легко спать і
нам теж, єдрьона мать.

Серпень 2011 року

ЗМІСТ

Передмова	3
Підпасич	5
Іхтіандр-голоцюцьок	10
Танцювала-дріботіла	17
Місцева приправа	23
Я ж вам не хлюпик	31
Накукарікав	36
На Снові	43
Голенів ліс	50
Поради бувалого, або Як я лікував катаракту	60
"Нарушители і потрошители"	97

Літературно-художнє видання

Сушко Михайло Федорович
Чи вам зачасничить?

Сатира і гумор

Редактор **С.П. Реп'ях**
Технічний редактор **В.М. Лозовий**
Комп'ютерна верстка **В.М. Лозового**
Коректор **О.В. Василенко**

Фото Дениса Сушка
Малюнки автора

Підписано до друку 22.11.2011 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Тітез Котап.
Ум. друк. арк. 6,5+0,5 іл. Ум. фарб.-відб. 6,5+0,5 іл. Обл.-вид. арк. 6,05+0,47 іл.
Зам. 0110. Наклад 500 прим.

Видавець Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14005 м. Чернігів, вул. Метиславська, 56/34
Тел. (0462) 972-661

^^^.logoouy-bookz.ep.ua

Віддруковано ФОП Лозовий В.М.
14027 м.Чернігів, вул Станіславського, 40